

MLADIKA

DRUŽINSKI LIST S PODOBAMI

Štev. 12.

1924

Letnik V.

Most v New Yorku, eden največjih na svetu.

Zadnja na grmadi.

Zgodovinska povest. — Fr. Jaklič.

16. Osveta moža.

Tedaj je »lepa Kočevarica« sedela doma. Gostov ni imela nobenih in tako je bila sama s svojimi mislimi in željami. Niti dekle je niso motile, zakaj samo ena je bila doma, ki je imela opravila pri živini. Druga je bila šla tja, kamor so vrel ljudje iz vasi, gledat, kako bodo sežgali coprnico.

Tudi njo so klicali in jo vabili, da bi šla gledat, pa ni bila kar nič radovedna in se je izgovarjala, da mora ostati doma, ker ne more kar tako pustiti hiše in krčme.

Sama je bila, pa vendar ne sama, zakaj v gosteh je imela Gregorja in njegovo ženo bolj kakor si je je želela. In naj se je še tako presedala od mize do mize ter hodila iz ene sobe v drugo, Lucija ji je bila vedno pred očmi in njen mož Gregor in tisti Martinek.

»O, vražja nesnaga! Kaj mi je vedno pred očmi, ta krota žejna, ta trap!«

Pa se kar ni mogla otresti misli nanj. Ako ga je pa za trenutek potisnila iz spomina, je pa videla Krzničevko obglavljeno in gorečo grmado in neki glas je vpil iz nje:

»Lej, ti si jo pogubila! Ti!«

Kako se je otresala teh očitkov in si prizadevala zadušiti tisti glas, ki ji ni dal miru, ki ji je klical v spomin sedaj Martinka, sedaj Krzničevko. S silo je vzela v misel Gregorja in motrila njegovo podobo. Kar živega je videla pred seboj, da bi ne gledala drugih, tako zoprnih slik, ki so se po sili vračale in vračale.

Zamislila si je Gregorja pred ožago, ko bo va-sovala pri njem, in potem bo prišel otešcat se k njej in postregla mu bo z vinom in kruhom in ljubeznivo besedo. O, to bodo veseli trenutki, ki jih bo užival Gregor brez skrbi, svoboden.

»Sedaj je prost!«

A takoj, ko se ji je zablislila ta osrečujoča jo misel, je videla tudi žensko truplo brez glave, z okrvavljenimi prsi. Martinek je metal pred njo tiste srebrne groše in vpil, da jih ne mara, da se jih drži kri, da naj jih sama spravi.

Mučno ji je postajalo in groza jo je obdajala. Naj-rajši bi bila zbežala, pa ni vedela kam, zakaj povsod so šle za njo neprijetne misli in zoprne podobe.

Segla je po vinu in ga pila v debelih požirkih, kakor bi hotela splakniti in potopiti vse tisto, ki ji je bilo tako neprijetno in grozno.

Semenj v Ribnici.

Ozirala se je, kje bi dobila kakega človeka, da bi ga povabila k sebi. Pogovarjala bi se z njim in bi si odganjala tiste nevšečne misli in strašne podobe.

Z eno roko si je podpirala glavo, z drugo pa segala po nožu, ki je ležal na mizi pri kruhu. Drobila je z njim drobtine, ali pa delala pise po mizi. Tedaj je šinila mimo okna senca. Začutila je moško hojo pred hišo in potem v veži in nato so se naglo odprla vrata. Uzrla je njega, ki ga je imela v mislih, pa ga ni pričakovala; sedaj pa je kar planil v hišo.

Skočila je izza mize in nenaden krik se ji je izvil, ki je izražal veselje in prestrašenost.

»Ti! Ti si prišel sem? Ti? ... Pa zares?«

On pa ni odgovoril ničesar. Ves upehan je sopol in se bolj zgrudil kakor usedel na stol.

Komolce je naslonil na mizo, nagnil glavo med roke, da se je skoraj mize dotikala, in jokal, jokal tako kakor Rajhovka še ni slišala jokati nikogar. In njegov jok je šel tudi njej do srca. Pa se ji ni samo smilil, o kako bi bila srečna, ko bi imela samo ta občutek, ne, ne — vse nekaj drugega je bilo. Očitki so presunjali njeno srce, tisti grozni očitki, ki so jo bodli in pekli kakor goreče železo.

»Lej! Ti! Ti si to naredila!«

O, kako neizrekljivo prisrčno je obupan klical ime svoje žene. Potem je pomiloval otroke z naj-slajšimi izrazi ljubezni, katerim mati ne bo več rezala kruha, in hišo, ki bo poslej brez gospodinje — prazna.

Ko se je tako nabral nejevolje, ga je obšel srd in togota, da je planil kvišku, žugal s stisnjenimi pestmi in grozil njim, ki so spravili ženo na klado, z naj-ostrejšimi izrazi maščevanja. Zaklinjal se je pri Bogu in satanu, da jim ne odpusti nikdar, nikdar. Glavo za glavo!

Strašen je bil, ko je tako grozeče razjarjen divjal gori in doli po hiši in sipal kletve, dokler se ni zopet zgrudil na klop in bridko zajokal.

Strašen se je zdel Krznič Rajhovki v teh trenutkih. Kakor si ga je sicer želela, sedaj bi bila rada daleč proč od njega. Bala se ga je. Njegove divje grožnje so ji prizadejale mučne občutke. Nič ni vedela, kaj bi mu rekla, da bi ga umirila.

Ko je zopet sedel in jokal, je pristopila k njemu, ga prijala za roko in rekla:

»Krznič, umiri se! Truden si! Pij požirek vina; dobro ti bo storilo.«

Natočila mu je vina in mu ga dala. In res ga je izpil v dušku, zakaj izmučen je bil.

»Vode mi daj, vode, ki hladi,« je dejal.

»Žejen si! Prinesla ti bom vode; potem bom pa pripravila kuhanega vina, ki človeka pozdravi in mu vdahne dobre misli.«

In tudi vodo je pil hlastno, kakor bi hotel pogasiti nevidni ogenj, ki je palil v njem.

»Bog ti povrni! Pa onim hudičem tudi!« je bruhnilo iz njega in je zopet vse preklel, ki so bili krivi njegove nesreče. A potem je zopet jokal in tarnal.

»Lepa Kočevarica«, ki je izprva z grozo poslušala njegova preklinjevanja in grožnje, ki je z neirno vestjo bila priča njegove globoke žalosti, je postala pogumnejša. Vrnile so se tiste misli in želje, ki jih je gojila tolikrat.

»Krznič! Krznič! Krznič!«

Sedaj je bil pri njej in z nobeno vezjo ni bil priklenjen drugam. Obsle so jo zopet tiste nasladne misli, ki so jo prepajale vselej, kadar je zrla s poželjivimi očmi Gregorja. Tudi danes ji je bil všeč brhki mož in njena spačena duša je vriskala od veselja, ko je plavala pred njenimi očmi resnica:

»Prost je! Prost!«

In takoj je tudi dozorel sklep v njenem srcu.

»Moj bo! Sedaj mi ne izbegne!«

Te misli so potlačile vse tiste neprijetne očitke, ki so jo mučili prej, in zagrnile krvave slike, ki jih je gledala v duhu in ki so ji prizadejale toliko groze.

»Coprnica je bila! Obsojena je bila!«

Kako se ji je prilegel srečni domislek!

»Jaz je nisem sodila!«

Pogum se ji je vračal. V njenih očeh je žarel ogenj strasti in po vsem životu je zaigralo razuzdano veselje. Na vse drugo je pozabila in vse misli je obrnila nanj.

Ko je naročila dekli, naj pripravi kuhano vino, ki da dobre misli in zdravje, se je usela h Gregorju. Ker le ni nehal žalovati in groziti, je položila roko nanj, kakor takrat, in rekla:

»Krznič! Dovolj je solz in groženj! Kar je, je!«

Dvignil je glavo, jo začuden pogledal in jo zavrnil nekam pomilovalno: »Ti lahko tako praviš! Ti nisi ob nič! Pa jaz, jaz!«

Domisel izgubljenega je še pomnožila njegovo burno žalovanje.

»Bodi pameten! Nehaj! Jokanje ti nič ne pomaga!« mu je prigovarjala ženska in pasla oči na njem.

»O, ko bi ti vedela! Strašno! In moja žena je bila! Pa so jo!«

»Tvoja žena je bila! Sedaj pa ni več!« ga je prestregla in ga prijela zaupno za ramo.

»Nikoli je ne pozabim! In umorili so jo! Ti

ne veš! Najprvo so ji polomili vse ude, da ni mogla hoditi. Potem so jo pa vlekli na morišče in izročili rablju. Mojo ženo! Mater mojih otrok je rabelj zvezal. Oči ji je zavezal. In potem! O pravični Bog, Ti veš, da je bila nedolžna! — Nikdar ne pozabim, kar sem videl. Glava je odletela v kraj in kri, živa kri moje žene je vrela iz rane. O strašno! Mrtva glava me je gledala, gledala presunljivo, kakor bi hotela očitati, da sem jaz kriv. Jaz! O strašno! Bežal sem, ker nisem mogel prenašati njenega pogleda. Naj mi vrag da tistega v roke, ki je moja ženo izdal, pa bo videl! Pripravim mu martre, kakršnih še pekel izmisliti ne more, hujše kakor jih je trpela moja žena!«

Gledala ga je, ko je žaloval in grozil, ko je kazal globoko ljubezen do svoje žene in sovraštvo do tistih, ki so povzročili njeno smrt. Sicer se je še vedno oglašal v njej glas vesti: »Lej, ti si mu to napravila! Ti si vzrok njegove žalosti!« Ali močna je bila dovolj, da je premagala zoprni glas in se vdala drugim občutkom, ko ga je videla pred seboj obupno žalujočega in grozečega s stisnjenimi pestmi, tresočega se po vsem životu. Znoj mu je kapal s čela.

Močan se ji je zdel in lep, četudi strašan, in njena želja, imeti ga, je postala večja.

»Krznič! Umiri se!« je dejala ponovno z najmehkejšim glasom in ga prijela za roke ter ga potegnila h klopi. »Sedi, da se ti kri umiri! Pomeniva se kaj drugega, da pozabiš, kar si videl.«

»Pozabim naj? Kako morem!« je viknil obupno. »In sežgali jo bodo. O, moja žena bodo sežgali! Nobenega groba ne bo imela, na katerem bi se zjokal in bi molili njeni in moji otroci. O, niti žegnane zemlje ji ne privoščijo! Zveri so! Zveri, pa ne ljudje!«

Ves je bil zopet v ognju.

Ribniška graščina, kjer je bila sodba in zapori.

Hrovača pri Ribnici.

»In ko bi jaz dobil tistega človeka,« je hropel dalje, »tistega, ki je mojo ženo izročil biričem, tistega Bolhača, tisto peklenško seme, ki je neslo ničeve besede v grad, da so mojo ženo prijeli — zadavil bi ga in raztrgal! O, to bi ga trl! Redila ga je in šivala, pa jo je izdal.«

»No, Krznič, saj je bila itak prestara zate!« je dejala nesramnica. »Nikar ne lamentaj! Pa usedi se in pomiri se! Pomenila se bova kaj, midva, stara prijatelj!«

In prišla ga je zaupljivo in ga vedla h klopi, da je sedel.

»Tako, viš! Sedi, da te bo minila jeza. Pa z roko si potegni čez čelo in oči, da ti bo izginilo izpred oči tisto, ki te je tako prijelo. Tako!«

Za roke ga je prišla in mu jih položila na oči. Potem je pa tudi ona sela k njemu:

»Vidiš, da ti je odleglo. Vse bo prešlo. In pozabil jo boš kakor grdo misel. Hahaha!«

Primeknila bi se bila rada k njemu, a on se je je otresel.

»Nikdar je ne pozabim. O, ne, ne! Ne morem je pozabiti. Ne morem. Nič mi ni odleglo, prav nič. Takrat mi bo odleglo, ko ga dobim v roke in ga strem kot glisto. Razumeš?«

Pomolil ji je pod nos stisnjeno pest.

»Še rihtarja bi in vse tiste, ki so bili zraven. Vsel vse!«

Ona mu je pa rekla:

»Pusti jih! Jaz ti bom nekaj povedala.«

Pritisnila se je prijateljsko k njemu in mu s prsti božala lase ob zatilniku. Toda beseda ji ni hotela gladko iz ust.

»Veš, rada te imam. Prijatelja sva bila in poslej bova še bolj, ko ni več Lucije. Kajne? O, povedala bi ti, precej bi ti povedala, kaj sem vse naredila iz hrepenenja po tebi.«

Gregor jo je vprašajoče in mirno gledal.

»Kar povej!« jo je poprosil, da se je Kočevarica opogumila in v silni sli nadaljevala:

»Veš, Gregor, moj ljubi, jaz sem poslala Martinka v grad — iz ljubezni do tebe, da te rešim coprnice...«

Hipoma se je stresel in hitel:

»Kaj si rekla?«

Zapičil je vanjo oči.

»Beži! Beži! Kaj me tako gledaš!«

Prisiljen smeh je igral v njenih besedah. Nič ni slutila, kakšen učinek je pravzaprav napravilo njeno priznanje; zato je še predrzno dodala:

»Sedaj si moj! Coprnice ni več, hahaha!«

In zopet se mu je skušala prilizniti.

Takrat je pa nesrečni mož že stegnil krepke roke, jo zgrabil za vrat ter sikal:

»Tako, ti si tista? Ti! Ti si mi to naredila! Ti si me dela ob ženo! Ti!«

Prestrašena se mu je postavila v bran ter obupno kriknila na pomaganje. A že je njegova pest zadržila njeno grlo in zadušila klicanje. Slišalo se je samo golčanje in hropenje, ropotanje pohištva, ob katero sta se zadevala, vmes so se pa razlegale grozne kletve Gregorjeve. Divje je sikal in davil njo, ki je bila povzročiteljica vsega gorja, ki ga je doživel in ki je pogubilo njegovo ženo.

»Ti si tisti satan! Prekleta stotisočkrat!«

Dekla, ki je prihitela na pomoč in se potegnila za gospodinjo, jo je zaman poskušala rešiti. Otresel se je je kakor popadljivega ščeneta, da je bridko zastokala, ko je priletela na vogal klopi ob peči.

In kakor bi se bal, da bi se mu ženska utegnila izmuzniti, jo je poprijel in davil s slastjo in zadoščanjem, ko je vračal muke, ki jih je trpela njegova žena. Samo še ena želja ga je navdajala: maščevati se do skrajnosti.

Tedaj je zagledal krušni nož na mizi in kakor blisk ga je obšla divja misel. Segel je z desnico po nožu in ga v tistem hipu porinil ženski v prsi.

»Na! Tu imaš! Na!«

»Lepa Kočevarica« je bolestno zajeknila in si pritisnila roke na prsi, prebodene in okrvavljene. Planila je kvišku, a se takoj zgrudila; kri je brizgala iz rane.

»Sedaj je pa dobro! Hahaha! Brez rablja in rihtarja! Hahaha!«

»Smejal se je, ko jo je zaklal!« je pripovedovala dekla. »Na ves glas se je smejal.«

Bila je priča groznega prizora, ki se je bliskoma izvršil vpricho nje, ne da bi vedela, zakaj in kako, ne da bi bila mogla le poskusiti preprečiti dejanje. Neznanski strah jo je obšel, da je pobegnila v največji naglici iz hiše, da se reši in prikljiče ljudi.

Pa tudi Gregor je bežal iz hiše, obrizgan od krvi in z okrvavljenim nožem v roki.

»Hahaha!«

Ko je videl, da so osteklele njene oči in so roke brezčutno zdrknile ob životu in da je ugašnilo v njej sleherno življenje, ga je obšel zadovoljiv občutek.

»Hahaha! Ti imaš dovolj!«

Krohota je, pa tudi grozeč je begal s Pristave.

Ko so privreli ljudje skupaj, so našli »lepo Kočevarico« v luži krvi. Zgražali so se in vzklikali od groze in začudenja, spogledovali so se vsevprek in spraševali, kdo je to naredil in zakaj, a zvedeli niso drugega kakor: »Krznič jo je! Krznič!«

Tako je pripovedovala dekla, več pa ni vedela.
»Le zakaj?«

Pa nihče ni znal razvozlati strašne uganke.

17. Polonka — močna žena.

Grmada na morišču je dogorela. Hlapec je brskal s kolom po žerjavici in poravnaval goreče ogorke na kupček, da pogore popolnoma, da niti najmanjši košček coprniške kosti ne ostane; zakaj coprnico je bilo treba spremeniti v prah in pepel, s katerim se bodo igrali vetrovi.

Pač je bil obred dolgotrajen, vendar so vztrajali moške »od rihte« in radovedneži. Le malo jih je odšlo, med njimi kaplan takoj, ko je z obsojenko izmolil molitve za umirajoče.

Polonka je s svojim pobožnim krdelom molila, dokler je bilo na grmadi kaj videti.

»Za izveličanje njene duše,« je ponavljala pogostokrat. Molila je prav iskreno, vendar so njene misli uhajale drugam. Mislila je na gospoda beneficijata.

»Da so le ubogali!«

Takoj se ji je nekaj na smeh napravilo, ko se je dobrodušni šamut pokazal njenim dušnim očem, in potem se je ozrla za njim, ki je bil med biriči.

»Pomagal mi je! O, dobra duša, četudi biriška!«

Največ pa je mislila na Gregorja, na moža nesrečnice in očeta njenih otrok. O, kako se ji je smilil!

»O, nesrečni človek. Kaj bo počel? Kam je šel?«

Domislila se je onega blaženega pričakovanja, da jo popelje pred oltar, a potem so prišli trenutki, polni grenkobe, ko se ji je izneveril in je obrnil svoje srce k drugi. O, kako bridko ji je bilo takrat! Zapuščena! Osamljena! On se je veselil ob drugi, a ona se je borila, da je potlačila sovraštvo in zaničevanje, ki je vstajalo v njenem srcu do njega. Tolažnica žalostnih ji je pomagala, da mu je odpustila in tudi nje ni sovražila, ki ga ji je odjedla.

Ustrašila se je misli, ki se je v tistem hipu zablislila v njeni glavi, češ: »Odjedla ti ga je bila! Lej! Sedaj pa ima! Na grmado je prišla!«

Z vso silo je potlačila škodoželjnost, ki jo je hotela prevzeti.

»Usmili se je! Usmili se je, o Krizani!« je vzdihnila iz globočine, ko je premagala skušnjavo. »Dovolj je pokore. Dovolj sta trpela oba. Usmili se jih!«

V duhu je gledala Gregorja od trenutka, ko ji je zbudil nagnjenje, do danes, ko je zbežal od grmade, prevzet od groze in žalosti. Kolikrat so se njene misli zbirale okoli njega tudi še potem, ko bi bilo boljše, da bi se ne bile. Kolikrat je spoznala, da vidi Gregorja

Nemška vas pri Ribnici.

rajši kakor kogarkoli in da ji je bila njegova usoda vselej zelo pri srcu.

»Kaj bo počel? Kaj bo počel sedaj?«

Iz premišljevanja jo je zdramil rezki glas sodnikov, ki se je razlegnil vsiljivo, da je vsem drugim vzel besedo in so napeli ušesa v nemem pričakovanju.

Varuh postave, ki se je zavedal, da je utrl preko težkih ovir pot pravici in izročil zločinko zasluženi kazni, ni hotel zamuditi prilike opominjevanja in svarjenja. Svoj svareči govor, ki ga je govoril kakor zmagovalec, je končal:

»Takole, kakor ta zločinka, z mečem in ognjem naj bodo pokončani vsi, ki se bratijo s hudičem in se mu vdajajo; ki s hudičevo pomočjo delajo svojim bližnjim škodo in ki skrunijo sveto Rešnje Telo, tajijo pravo sveto vero in imajo hudiča za boga. — V pepel sem jo spremenil, kakor terja postava. Ne tiru in ne sledu ne sme biti za njo, ki se je bavila s coprnijami. Veter naj raznese njen pepel na vse strani in naj ga voda izpere v zemljo!«

Nato je z roko namignil rablju, ki je čakal z lopatico v rokah.

Rabelj je stopil k pepelu in ga zajel z lopatico. Zavihtel je lopatico nad glavo, da se je pepel razpršil na vse strani, da se je z njim igral veter in je trepetal v solnčnih žarkih.

»Tako! Tako! Prav tako! Po postavil!« je odobral cesarski krvavi sodnik kretnje rabljeve, ki je razmetaval pepel, dokler ga je mogel kaj dobiti na lopatico.

Tedaj pa, ko je bilo vse zamaknjeno v cesarskega sodnika in so radovedni opazovali rabljevo početje, tedaj je sopihal po Brezju Gregor Krznič in se naglo približeval groznemu kraju.

O, kako je grozil, kako divje kletve so prihajale iz njegovih ust! Gologlav je bil in prsi je imel razgaljene še od prejšnjega rvanja. V rokah je stiskal nož in mahal z njim po zraku, kakor bi hotel dajati grožnjam in kletvam večjo silo. In zdaj pa zdaj se je zakrohotal. Grozno zadovoljstvo je zvenelo iz krohotanja.

»Hudičil! Sedaj pa imate! Sežgite jo! Sežgite še njo! Hahaha!«

Množica se je iznenada ozrla in takoj jo je obšel strah pred zbesnelim človekom, ki si je z nožem delal pot. Bližnji so prevzeti od strahu odskočili, da ne bi prišli pod nož.

Nastalo je prerivanje in vpitje.

»Primite ga! Držite ga! Ob pamet je!«

Gregor je bil skokoma med množico, ki se je razmikala na vse strani pred njim, zakaj strašen je bil z velikim okrvavljenim nožem v roki, s krvjo obrizgan po rokah, obrazu in obleki.

»Kje je tisti hudič, ki je dal mojo ženo zaklati? Kje je rihtar? Kje je šintar?«

Hrast na Starih njivah pri Ribnici,
kjer so sežigali čarovnice.

Ko se je Gregor zagnal proti gospodi »od rihte«, je Janez Jurij Gottscheer obledel od strahu, zakaj uzrl je krvavi nož, namerjen nase.

»Držite ga! Rešite me!« je zaklical cesarski sodnik v strahu za svoje življenje in odskočil, da bi se pomešal med asesorje in našel ondi zavetja.

»Zaklal me bo!«

Nenadni napad je vse zmešal, vsakdo je mislil samo nase, na svojo kožo in skušal čim dalje proč od groznega moža.

»Primite ga! Primite ga!« so vpili najsrčnejši in se ozirali za možem, ki je imel cesarski meč, in onimi,

ki so imeli helebarde, a so pozabili na orožje in imeli v mislih samo eno rešilno misel: »Bežimo!«

Za usodo sodnikovo se ni nihče brigal.

Od žensk je bila ostala samo Polonka na mestu, druge so se bile vreščeč razpršile.

Tudi ona se je prestrašila Gregorja, ko ga je videla tako besnečega, tako grozečega.

»Ob pamet je! Sveta Katarina, za pravo pamet, reši ga!« je vzdihnila Polonka iskreno in premišljala, kaj bi naredila.

Videla ga je, kako je meril na sodnika in se mu bližal skokoma. Spoznala je, v kakšni nevarnosti je cesarski sodnik, ki se je neokretno motal pod hrastom še potem, ko se je bilo vse razbegnilo, pa naj je imelo orožje ali je bilo gojih rok.

»Gregor!« je viknila, ko ga je videla, da se je zagnal na oder, da se vrže z nožem na sodnika.

»Gregor! Kaj delaš?«

In tedaj je skočila za njim.

»Gregor! Gregor, ne kolji!« je viknila še bolj presunljivo, se zagnala in pogumno zgrabila oboroženo roko. »Gregor! Gregor!«

V prvem hipu je hotel izviti roko, a potem jo je spoznal in se vdal:

»Polonka!« je dejal. »Ali si ti tukaj... Glej me! Kaj so naredili!«

»Lepo te prosim, vrzi nož proč!« mu je rekla in mu položila roko okrog vratu, ko je videla, da njegova besnost pojema.

Tedaj je izpustil nož, da se je zapičil v tla.

»Gregor, pojdiva domov! K otrokom pojdi!« ga je prosila in držala za roko, da bi ga odpeljala, ko je videla, da je postal krotak.

»Domov?«

»Pojdiva, otroci te čakajo!«

»Nimajo je več, o nimajo je!« je dejal z nepopisno žalostnim glasom in se ozrl za cesarskim sodnikom, ki se je bil medtem rešil med asesorje in drugo gospodo, ki je bila postala pogumnejša, ko je videla, da ima strašni človek prazne roke.

In ko je zrl nekaj trenutkov sodnika, je dejal:

»Ti si sodil!... Jaz sem tudi sodil in Bog ve, da sem prav naredil.«

Tedaj ga je Polonka, ki se je bala, da ne bi zopet vzkipele, potegnila za seboj.

»Pojdiva! Pojdiva! Tu je itak vse končano.«

In šel je za njo voljan in krotak in peljala ga je nekaj časa držeč ga za roko. Ljudje so pa gledali za njima, se spogledovali in se čudili nagli izpremembi Gregorjevi, čudili se ženski, ki ga je ukrotila tedaj, ko je vse bežalo pred njim.

»Čigava je?«

Kovač, ki je bil že izgubil strah z jezika in se je bil otresel groze, je pa pokazal za njima in rekel:

»Ali ste videli, kakšno moč ima ženska?«

Bolj prizadet je bil pa Šamut. Med svojimi tovariši je stal, ko se je bil ustavil vrtinec, in gledal, kaj bo, in mislil, kako je Polonka pogumna. Tedaj pa, ko ga je odpeljala in je čutil, da tam ni samo pogum, ga je obšla silna nejevolja, ki je ni mogel prikriti in ji je dal duška z besedami:

»O, preteta coprnica! Mar bi bili to sežgali, ko smo ono. O, kako me je varala! Meni je pomežikovala, z drugim se je pa domenkovala.«

Tovariši so se škodoželjno smejali in se norčevali, da je bil Šamut še slabše volje in je vzkliknil:

»Vse so coprnice! Vse bi sežgali!«

Cesarski sodnik si je pa sredi asesorjev in gospode, ki se je zgrinjala okrog njega, brisal smrtni znoj, ki ga je bil oblil. Vse čelo je bilo rosno, na koncih las so stale kapljice, roke so bile potne in srajca je bila vlažna. Še se je tresel, ko je sprejemal čestitke od gospode in so asesorji vzklikali: »Čast Bogu, da ni bilo kaj hujšega! Bog bodi zahvaljen, da so se gnadljivi gospod rešili! Sam angel varuh jim je pomagal!«

Ko je pa cesarski sodnik prišel do moči in je beseda zopet zdrsnila z jezika, tedaj je pa zbranim dejal ogorčen:

»Sedaj ste videli, kaj mi je naredil ta hudič! Ta coprnik farški! Ta od Nove Štifte! Ta mi je poslal norca z nožem, da bi me zadcl. Pa me ni! Jaz sem zmagal! Ni več sledu ne tiru za njo!«

Nato je še s povzdignjenim glasom grozil:

»Pa tudi za njim ne bo sledu, ko pride v roke meni in pravici. Vsi svetniki in sveta Devica naj mi pomagajo, da ga dosežem, da ga zdrobim. O, takih marter še ni videl svet, kakršne bom priredil coprniku v talarju in poglavarju vseh klekaric te doline. Gorje mu!«

Vsi so videli resno voljo cesarskega sodnika, občudovali njegovo vnemo in mu pritrjevali vsevprek.

»V čast božjo in blagor naš naj se zgodi, kar pravite! Sveti Jurij naj Vam pomaga!«

* * *

Prapravniki lončarja Gregorja in Petrove Polonke še dandanes gnetejo glino in »zidajo« lonce. Šamut je bil še enkrat ulovil Polono in ji očital, kaj mu je bila obljubila, a zavrnila mu je, da je rešila go-

spoda beneficijata sama, on pa še Krzničevke ni mogel in da mu ni nič dolžna. Na to ji ni mogel reči nobene in niti poskušal ni razdreti poroke, ko sta bila Gregor Krznič, mož coprnice, in Petrova Polonka oklicana.

Rajhovko so bili pokopali, in ko je bila vsa tajnost odkrita, tedaj ni nihče obsojal Gregorja. Celo graščinska sodnija je molčala in ga ni preganjala. Mnogi pa, ki so nekaj verjeli, so začeli dvomiti, da bi bila Krzničevka coprnica.

Cesarski sodnik Janez Jurij Gottscheer, čigar pečat se še drži čarovniških aktov, pa ni dočakal veselja, da bi mučil »coprnika v talarju«. Beneficijat Lamut ni prav zaupal zatrjevanju Ribničanov, ki bi ga bili radi dobili nazaj in so mu pravili, da v Ribniški dolini ni več tako, kakor je bilo. Ostal je rajši doma v Beli Krajini, in ko je še zvedel za grožnje cesarskega sodnika, ga je še manj mikalo čez Gorjance. Vselej, kadar se je spomnil cesarskega sodnika, mu je prišla misel: »Norec s postavo v roki!«

* * *

Moji preljubi tržani iz Ribnice, ki so sedaj ogradili svoje sveto mesto s trami in deskami in si napolnili svojo glavo s colami in kubiki, ne utegnejo premišljevat o rečeh, ki so minile. Časi, ki so bili, jim ne nesejo nič. Ti merijo trame in štejejo kubike, bero borzna poročila in kalkulirajo. Ti se ne zavedajo, kako lepa in zanimiva je sveta ribniška zemlja. Ne utegnejo. Tem bolj vabim one, ki so si ohranili srce in dušo pred potopom sedanje dobe, da gredo ob lepih nedeljah večkrat iz trga mimo Miklovca, čez grajsko dvorišče, mimo ječ in čez purgo, po lepem drevoredu na strelišče in še dalje do onega mogočnega hrasta na Starih njivah. Tam naj postojte, si odpočijejo in se ozro okrog po sveti ribniški zemlji. Lepa je zemlja ribniška. Ko bodo vodili oči od strmih sten Velike gore na jugu do robov Male gore na severu, ko bodo gledali Slemenena pred seboj in vasi po ravnini in bele cerkve povsod, tam Novo Štifo ter sredi trga sv. Štefana, ki ga zaslanja na to stran široki grad, jih bo obšlo občutje, da stoje na lepem kraju, na katerem pa je bila pripravljena — žal in hvala Bogu — grmada za zadnjo čarovnico.

A zdaj . . .

A zdaj je črna tuga
življenja dnem soseda —
in spremljevalka druga:
zavist strupenogleda . . .

Ljubezen in zasluga —
lažnivih ust beseda,
ki kot sopara juga
po svežem polju seda:
da zeva žejna struga,
da vene roža bleđa . . .

da kmet beži od pluga
in predivo razpreda,
ki tare iz lanu ga
sovrastvo in zaseda . . .

Glisa Koritnik.

Od zore do mraka.

Resnična zgodba. — Ivan Matičič.

Luka Trpin je potil krvavi znoj šest in štiri-deset let v naši solzni dolini. Oral je svojo peščeno zemljo, z znojem jo gnojil, pa mu je le pičlo rodila. Ljubil je svojo revno grudo, mrl za svoj siromašni dom, skrbel in trpel zanj, a nikdar ni užival kaj prida sadu svojega dela, niti trenutka ni imel oddiha, niti ure radosti. Trpljenje ga je izžrlo prav do mozga, a kosti so mu okamenele od trdih naporov.

Luka Trpin je bil rojen in vzrejen v siromaštvu. Oče mu je od samega trpljenja in skrbi zblaznel in končal v žalostnem stanju, mati mu je umrla od hudega, bratje pa so šli po svetu iskat boljšega kruha in se niso nikdar več povrnili. Vsa skrb zadolžene domačije je padla na Luka. Ko se je oženil in si ustvaril družino, je bila skrb za obstanek še večja. Trda zemlja mu ni rodila dovolj kruha, zato se je moral pehati za zaslužkom. Z volmi je vozaril iz gozda trame, krlje, oglje, drva. Iz gozda na postajo ali na žago in odtod na železnico ali gospodi na dom. Sam je nakladal in sam razkladal, nikogar ni bilo, ki bi mu bil pomočnik. Za kneza je trpel, za graščaka vzdigoval, da so mu pokale kite in mu silila kri prav na možgane. Za goljufa nakladal, da so se mu šibile noge, za ošabnega lenuha vozaril, da se mu je pretrgala živina sredi grdih klancev, se zgrudila na tla in ji je brizgnila kri iz smrkov. Luka pa je pogledal v nebo in milo zastokal.

Pred zorom je vstajal, nakrmil živinče, napregel in pognal. Tedaj so zapeli petelini v Selu in naznanjali dan, Luka jih je čul sleherno jutro, ko je odhajal za kruhom v Ravnik. Tri ure je hodil, štiri, pet in še več. Prav v Tisovnik je šel, včasih celo do Kukave, ves Ravnik prehodil, v mrazu, vročini, v dežju, viharju, podnevi, ponoči, ob gromu in blisku. Poznal je vsa pota, steze, vse doline in griče prostranega Ravnika. Vola sta tipala po skalnatih potih, vlačila hlode po grdih stezah, na katerih bi se divja koza ubila; penila se v nemarne, razorane klance in rinila z glavami v tla.

Kako je bilo divno spomladi, ko so prepevali kosi, ko so kukale kukavice od smreke do smreke, ko so cvrčali kraljički v mahu. In slavci so peli svoje pesmi, z visokega smrečja so činčali ščinkavci svoj neumorni cin-cin, pa žolne so bobnale votlo ob debela. Ko je v poletju omamljal vonj ruševine, praproti, babine, rdečih jagod, divje koprive in konjske melise; ko je solnčna sopara omotno uspavala ptičje popevke, ko je dremotni mir snival v goščavi, Luka ni čul vsega tega, ničesar ni videl, nikjer se ni ustavil. Ni ga zadivilo petje, ne vonj ne tišina. Le mrtve hlode je videl razmetane navzkriž. Ni ga motilo nočno prhutanje

ujed, ne lajanje lisjakov z Rjavega griča in iz Kozje doline, ne osamljeni klic roparskih ptic, ne skrivnostni strel tatinskega lovca. Niso ga plašili niti nočni strahovi, ki so ječali v pomoč od »Krvave rihte« in od »Krive veje«, ko so plezali v črno smrečje »Na plesah«, ko so rožljali v oklepah po Kobilji poti, rvali skale na Škalčni poti, klicali na poboj pri »Banderu«. In v Mrzli dol so valili skale, da je grmelo prav do Planinske gore. Ni se brigal jeseni za podlasico, ki je skočila čez pot, ne za veverico, ki je hušknila na deblo.

Luka je vzdigoval klade, zasajal cepin in vlačil iz dolin in čez skale, da so mu pokale kosti in se trgale žile živini. Naložil je sto in dvajset kubikov, a ko je razkladal z voza, ga je grajski valpet osleparil in rekel, da jih je pripeljal le sto.

Pa ni vozaril samo Luka, vsi so gozdarili v Selu, saj je to njih edini zaslužek. Toda ko je Luka vstajal, so drugi gozdarji še spali; ko je bil Luka že daleč, so šele drugi gozdarji naprezali, pa so bili doma prej ko Luka. Zadovoljevali so se z manjšim zaslužkom in so vozarili bližje hlode, medtem ko si je zaželel Luka večjega zaslužka in je vozaril le daleč, pa ni pomislil, da mu je uničila pot pol zaslužka.

Domov je prihajal pod noč, lačen in truden, da je komaj vlekel noge. Komaj izpregel, je znova napregel. Na njive je bilo treba spomladi gnoja, da so mu rodile sorznega kruha in še tega pičle mere. Ko je že bila tema, je Luka krmil živino, a ko je vse Selo že spalo, je Luka večerjal žgance in zelje, in ko še ni bil dan, je Luka že vstal in znova napregel.

V nedrije si je stisnil kos kruha, čez zadnjo premo je vrgel vrečo sena, pripel jo z verigo, pobral bič izpod hleva in pognal iz nerodnega, tesnega svojega kota. Zdaj je šel spredaj, zdaj zadaj; priganjal trudno živino in jo švrkal. Ko se je utrudil, je sedel na prvo premo in spustil trudne noge, da so se mu vlačile prav ob tleh. V dremavici je enakomerno poganjal zaspano živinče. Ko se je zdanilo, je bil že globoko v gozdu, a ko je posijalo solnce skozi vejevje, je odpregel zadnjo premo in krenil s pota v sirovo goščavo, v skale in trnje. Ptiči so peli, čivkali, žvižgali, za Lukom pa je šla krotka živina, kamor je hotel. Na robu sirove doline se je ustavil in si ogledal obeljene klade, ki so ležale navzkriž. Ni premišljal dolgo: s cepinom je zabil šlekar v klado, ga pritrdil z verigo na premo in pognal. Šlo je, a se je zadelo v prvo skalo. Luka je privzdigoval s cepinom in zopet pognal. Pa je zadel na korenino. In zopet je dvigal in gonil. Pa je zavozil v skale in ni šlo nikamor več z mesta. Odpel je klado, izvlekel premo iz grdega mesta, potem jo odpregel in šel z živino brez preme po klado. Ko

jo je izvlekel, jo je dvignil na premo in vlekel na pot. Pa se je vrnil po drugo. Vola sta bila lačna in sta silila v pašo. Luka je udaril, a sta obstala na mestu in silila nazaj. Luka je pogledal: pred njima je bilo protje, a pod tem je zijalo brezno, ki ga živina ovoha in se mu izogne. Ko je privlekel na pot drugo klado, je šel še po tretjo. Potem je vrgel volom sena, sam pa naglo pohlastal iz nedrij kruh, nato pa se spravil nakladat. V kolesa prve in zadnje preme je vtaknil debele kole, po katerih je pehal klado na voz. Prišel je spredaj. Cepin je zapičil v klado, jo privzdignil, a z noge je brcnil podnjo kamen ali poleno, nato pa je podtaknil zopet cepin in vzdignil, da so se mu vse žile napele in se mu zašibile noge. Zdaj je napel vse svoje moči, vzdigal, pehal, se upiral z nogami, tiščal z rokami in nazadnje omahnil s klado na premo, ki je zaškripala in se tresla pod silno težo. Luka se je oddahnil, dvignil cepin in šel na delo k drugemu koncu klade. Ko je spehal na zadnjo premo še tega, si je obrisal s čela pot in se lotil druge klade. In še tretjo je naložil na vrh. Sto in dvajset kubikov, da se zaslužek izplača. Čez vse tri klade je vrgel verigo, zatezaval s porajtljem, da se je krivil in pokal, da so škripali železni členi in se zajedali v les. Ko je bilo vse porajtljano, je napregel, pobral bič in pognal.

Kolesa so škripala, klade se tresle in butale preme na levo in desno. V napete klance sta tipala vola, da so jima šklopotale podkve, krvavele žile in se širili smrčki. S širokimi, debelimi očmi sta buljila v tla, a z rogmi sta rinila v stran. Luka je poganjal, rinil ves zasopljen, zastavljal kamne za kolesa in ustavljal, da sta se vola oddehnila. Nato pa je zopet pognal, proseče ju vabil, zdaj k sebi, zdaj zopet od sebe. Na vrhu klanca je pritrdil zavoro, da niso pognale klade živine navzdol. Šlo je od kamna do kamna, od klanca na klanec, počasi in trdo. Na vrhu vsakega klanca se je Luka oddehnil, si privzdignil klobuk in se sklonil do zavore.

Prišel je do šestega klanca, ki je bil strm in skalovit. Luka ga je dobro poznal in vola sta ga poznala, kako je neusmiljen in vroč. Luka se je popraskal po glavi, glasno zakričal in švrknil, a vola sta obstala. Luka je ponovno švrknil, uprl se ob klade, vola sta se zleknila, napela vse žile, zapičila sprednje noge v skalnata tla.

»Hej, Sivec! Hej, hej! — Rjavec, les k sebi! — Na, Sivec, na! Hovt, Rjavec! — Potegni, hudič! Hovt, hovt!«

Zazvene so podkve, prestopila sta se za korak ali dva — a teža voza ju je potegnila nazaj... Luka je kričal, poganjal, zastavljal kamne za kolesa, vola sta grčala, oddihala se, zopet pretegovala, dokler jima niso odpovedale zadnje moči. Na sredi klanca se nista mogla več premakniti z mesta. Klade so bile še sveže in Luka se je uračunal. Poslušal je, ne pride li odkje kak voznik, ki bi mu pomagal speljati iz klanca.

Vse tiho. Tišino je motilo le čivkanje ptičev, katerih pa Luka ni čul. Le tam daleč iz gozdne goščave se je čul odmev zvonca živine, ki se je pasla in se ni brigala za Lukove klade. Ko je uvidel, da ni pomoči od nikoder, se je vdal. S težkim srcem je odrajtljal in zvalil vrhno klado na tla. Nato je znova porajtljal in z vso silo pognal. Le s težavo je šlo. Vrh klanca je obstal in pomišljal, kako bi tretjo klado zopet naložil. Pa je pogledal na solnce, stresel z glavo in jezno pognal.

Za zaslužek je bil opeharjen. Ko je prešteval denarje, ni bilo niti za davek, ki ga dolguje; kje pa je dolg, ki visi pri trgovcu, kje zaslužek, ki ga potrebuje za košnjo?

Domov je prišel pozno popoldne ves lačen in strt. Vola sta izgubila tri podkve, veriga je utrgana, zavora popušča, voz ves potrta, oje nalomljeno, kolesa še komaj drže. Naj gre do kovača ali do kolarja? — Pohlastal je repo in žgance, nakrmil živino, nacepil drv in šel pogledat na polje. —

Včasih so šli z Lukom še drugi gozdarji, pomagali drug drugemu nakladati in voziti v klance. Pa so se naveličali vozariti na take daljave in so se lotili bližnjih tramov. Luka pa je vztrajal sam in ni odnehal.

V nedeljo popoldne je šel v krčmo, pogovarjal se o kladah, o gozdu in živini. Ko so si drugi naročili še vina, je Luka plačal in vstal, ker so ga težile skrbi. Streha mu je bila vsa razrvana in ostrešje se je nagnilo. Luka je hodil okrog doma in premišljeval, kako naj popravlja in kdaj.

Ob košnji ni Luka ničesar zaslužil. Tedaj je kosil od zore do mraka, klepal, grabil, obračal, nakladal seno, ga vozil domov in spravljal na svisli in na hlev. Več tednov je trajala košnja, a Luka je mikalo v gozd. Če je bil kak deževen dan, so kosci počivali, spali, Luka pa je napregel in hitel za zaslužkom.

Nekoč je šel šele opoldne od doma. Naglo je naložil in mislil, da bo že v mraku doma. Pa se mu je sredi pota snelo kolo — in Luka se je prijel za glavo.

»Ohoool!« je zakričal na vse grlo in iskal pomoči.

»Hooool!« je odmevalo iz gozdne daljave. Nikogar ni bilo, niti zvonca ni bilo čuti, niti ptičjega petja. Dež je šumel v vrhovju, iz dolin pa se je valila deževna megla. Luka je vzdigoval, da se mu je bliskalo pred očmi, a ni šlo. Izprežel je vola in ju zapodil v visoko pašo, navlekel si protja, suhih gorivcev in lubja in si zapalil pod košato smreko ogenj. Stemnilo se je. Na črnem nebu je grmelo, bliski so švigali in treskalo je v debela, da je bobnelo po neskončni goščavi in se odbijalo iz griča v grič. Vola sta trgala zelišče in travo v bližini ognja, a Luka je klečal, popravljal na ogenj in se sušil, saj je bil premočen do kože.

»Hov, hov!« je zalajalo iz črne teme. Luka je dvignil glavo, poslušal in mahnil z roko,

»U-uu!« je zaklicalo z veje. — »O-uu!« je odmevalo dalje po gošči. — »E-ee! — o-jeel!« je zaječalo iz dalje kot pretrgan klic nesrečnika, ki pada v brezno. Pa je zatulila burja v vrhovju dreves in vse te klice ubila.

Luka se je zleknil ob ognju in dremal, a vola sta se mu približala, sklonila glave in prežvekovala.

Ko se je bližal dan, se je Luka predramil; ko je vzhajalo solnce, je začul ropotanje voza in se dvignil. Prišli so gozdarji, mu pomagali nataktniti kolo — in Luka je pognal in se opletal za vozom, lačen ko volk sredi zime. —

Luku ni šlo v glavo, kako da vse njegovo trpljenje nima haska, da nikdar ne požene sadu njegovo trdo in pošteno delo. Najbrže še vse premalo dela, prepočasi vozari, saj voli niso za hitro vožnjo. Žival ves ljubi dan giblje in tipa, pa nikamor ne pride. Proč z njimi! In Luka je vole prodal in je kupil konje. Konj pa je rojen za lepo cesto, kjer lahko razširi svoj krak, kjer veselo zarezgeta, zapekeče, udari s kopitom in zdirja. Cestni prah ga zagrinja, bele pene se trgajo z uzde in pršijo mimo nategnjenih vajeti. In bič lahko zašvrka in vroča žival znova zaprha in se zažene v galop.

Luka pa ni vozaril po cesti. Njegova pota so bila s trnjem nastlana, s kamenjem in skalami nasejana, s koreninami zarasla. Vodila so v klance in v sirove goščave, mimo zaraslih in skritih brezen in jam. Na ta pota je pognal Luka svoja konja. Zaganjala sta se v dir, grizla sta uzde, bila s kopiti, trgala konopce, zaprežne vrvi, lomila vago, krivila in sukala oje, silila v grmovje pred brenclji in komarji. In Luka je švrkal, vlekel za vajeti, kričal preplašen in širil oči. Konja sta razsajala, dokler ju ni ukrotilo trpljenje. Tedaj sta se umirila, umerila korake, a povabila glave. Bila sta žalostna, kakor ubita. Njiju lahke noge so postajale težke, svinčene kakor Lukove. Šla sta vdano s svojim gospodarjem, kamor je hotel, koderkoli ju je pognal. Trpljenje in žalost sta ju zamorila, pričela sta hirati. Luka se je prestrašil in ju prodal za nizke denarje. In dva druga je kupil in doplačal več kot si je s prodanima vse leto prislužil. In tudi ta dva je prodal, ko ju je s trpljenjem uničil, pa kupil nova in zopet doplačal. Ta dva pa sta njega ubila...

Bila je zimska noč. Ledena burja je vila sem od Pečišča in gnala sneg v zamete čez hrib in čez dol. Niso še ugašale zvezde na nebu, ko je že šel za služkom Luka Trpin. Le s prvo premo je šel, da je laže vlačil hlode po zmrzlem snegu in ledenih kolesnicah. Bil je zamišljen in gledal je v tla. Težile so ga skrbi, na vratu so mu viseli dolgovi, pomanjkanje mu je krivilo hrbet. Ker ni bilo gazi, je šel zadaj za premo. Prišel je do železniške rampe, ki je bila odprta, zato je Luka brez skrbi pognal na progo. Burja je zaječala, da je odmevalo v gozd kakor klic umirajočega v zametih, kjer se bori z zadnjimi utripi. Nenadoma močno

šumenje. Luka se okrene — o groza! Vlak! Le še trenutek — in po njem bo in po konjih! Luka poskoči, zakriči, udari z bičem čez premo po konjih, a sam omahne nazaj... Tedaj pa že trešči v premo, jo razlomi in zdrobi na sto kosov... Luka trepeče, se odmika od železnega kolesja, ki ječi mimo njega, razbija po tiru, drči in preti, da zdaj zdaj hlastne po njem in ga razmesari... Luka gleda v grozo rožljanja, cviljenja, noge krči, odmika, glavo vzmika nazaj, s hrbtom in s komolci riže v sneg, rožljanja in cviljenja pa noče biti konca. Vagon za vagonom razbija na vzmeteh, verige rožljajo, odbijači bunkajo, suvajo — vse udarja po taktu, a tir se upogiba pod neznansko težo. Še enkrat pošastno zacvili, zaropoče — nato pa utihne. Luka poslušaja in se oddahne.

»Bog bodi zahvaljen! Vsaj življenje sem si rešil! O, pošast! Kako zahrbtno si prihrumela! Jej, pa moji konji — konji! O, nesrečnik! Moji konji, konji!«

Odnikoder odmeva. Vse je bilo tiho, še burja je mirovala, le takt vlaka je še udarjal po tiru, Zvezde so ugašale in danilo se je, ko se je Luka dvignil na noge in stopil na tir. Le nekaj koščkov lesa je še ležalo na tiru, drugega nič. Vse je razgnal puh stroja in pare. Luka se sklanja, išče, tipa.

»Kako? Niti sledu ni ostalo? O, ubožca! Tako ju je razmesarilo! Toda sled krvi bi pa moral ostati!«

Gleda, gleda, napenja oči, tiplje po sajastem snegu. Nikjer krvi! Obrača se okrog, išče. Kaj je to? Sledovi kopit!

»Kako, je mogoče? Ni ju raztrgalo?«

Luka je planil za sledom po drugem tiru in zmajeval z glavo.

»Kako je mogoče? Da sta bežala konja po tiru poleg vozečega vlaka! Splašena konja vstric železne pošasti, ki je bruhala ogenj! Dva vprežena konja! Kako dolgo? Desnemu izpodnese nogo v kolesje in potegne za seboj še levega!«

Luka drhti in hiti za sledom. Natančno ga vidi, saj je že dan, nebo že žari na vzhodu.

»Pa kaj je ta sled tu sredi kopit? Sled ojesa! Je mogoče? Oje sta izrvata smrti iz žrela in pobegnila! O, uboga moja, kako strašen smrtni boj sta prestala! O, moja junaka, moja dva borca! Zdaj šele vem, kaj imam in kaj z vama premorem! Sam Bog ve, kam sta mi zdirjala! Morda prav do postaje ali domov? — Tu je spodrsnilo levemu, a desni je vlekel naprej in levega spravil zopet na noge. A kaj je to? Nič več sledu!«

Luka obstane in sklence roke. Naglo pogleda na levo. Nič sledu!

»Moj Bog! Na desno sta šla — in tu sta končala! Tu ju je zgrabila pošast!«

Luka si potisne klobuk na oči in globoko vzdihne. Ne mara pogledati na desno, ne mara zazreti krvi svojih ljubčkov, ne mara videti nesrečnega kraja, kjer

sta končala... Kaj je to? Žvižg in bučanje! Ozre se: železna pošast je zopet tu! Naglo se umakne Luka na desni tir in se spodtakne čez tirnice. Vlak drči mimo, ropota in cvili, a Luka se kobaca zopet na noge.

»O, hvala Bogu! Sled mojih konj! Ni ju raztrgalo, ne, živa sta ušla, preskočila sta žico. — O tamle sta dirjala, prav domov sta odšla!«

Luku se je odvalila teža od srca, da bi najrajši zavriskal. Hitel je prav do doma — in tu ju je našel. Pod kozolcem sta stala, z raztrganimi vprežnimi vrvmi, z razlomljenim ojesom. Bila sta mokra in vroča, vsa strašna in plašna, tresoča se po vsem životu, kot bi ju stresala najgroznejša mrzlica... Bila sta nemirna, otepavala sta krog sebe, bila s kopiti — kajti videla sta smrt... S težavo ju je spravil Luka v hlev, odkoder pa ju ni mogel spraviti več dni.

Kupil je novo premo, jo pustil okovati — in znova je napregel. Konja sta trepetala in vsa nemirna drevila čez železniško progo. Pa tudi v gozdu ju je vznemiril vsak šum. Če se je odkrhnila veja nad njima, sta planila naprej in potrgala debele vrvi. Ako je hušknila veverica po deblu, sta dvignila glave in napela ušesa, a z nogami sta nemirno mencala. In ko je burja zašumela v vrhovju dreves, sta zaprhala in zarežgotala, uleknila hrbte in poskočila s prednjimi nogami. Luka je imel ž njima križ, koderkoli je hodil. Krotil ju je z bičem, tiščal za vajeti, da sta prhala krvavo slino od uzd. Pogovarjal ju je, rotil ju, kaznoval s trpljenjem in lakoto, dokler ga nista izplačala.

Nekoč je škripal s težkim vozom v klanec, ko je zaprhutalo v vrhovju. Jata divjih golobov je odletela, a konja sta poskočila in se vzpela na zadnje noge. Luka je vlekel za vajeti, švrkal in kričal:

»Bje, Šimel!«

A Šimel je udaril s kopitom.

»Bje, Vran!«

In Vran se je zagnal v stran.

»Bje, bje!«

Bič švrka in udriha, konja prhata, grizeta uzde, otepavata, bijeta. Oje se lomi in bronasta teža voza škripa in se vdaja, ko zadene ob skalo.

»Bje, bje!«

Oba se zaženeta z vso silo naprej. Vrvi se napno in snamejo, a vaga odskoči nazaj.

»Eha, ee!«

Luka zavre zavoro, plane naprej ter ju udari po glavah.

»Jenjaj, hudič!«

Nato gre popravljat zaprežene vrvi in jih natikat na vado. Šimel prha in poskakuje.

»Eha, ee!«

Luka še sklanja, lovi vrvi, Vranec pa pogleda nazaj — in udari s kopitom Luka v obraz...

»Jej, ojej!«

In Luka se zgrudi h kolesu in zatrepeta. In kri ga oblije, mu zalije usta, oči in curlja pod voz.

»Joj, ojoj!«

Luka lovi sapo, vzdihla in tuli od silne boli. Vedno slabejši je njegov klic, dokler ne poneha. Luka je omedlel, konja pa sta mirno obstala...

Tam daleč iz dolin se je čulo kričanje gozdarjev, ko so vozili v klanec, tam iz daljine se je čul slaboten odmev zvonca živine, ki se je pasla v goščavi, in se spajal s petjem in čivkanjem ptičev, ki so opevali gozdni čar. Vse mirno. Luka se ne gane in konjema klonejo glave. Le zdaj se boječe prestopi Vranec, a Šimel odbija z repom komarje.

Čas je gineval, solnce se je nagnilo že proti zatonu, ko se je začulo govorjenje in se bližali koraki. Dva gozdarja-tesača sta šla podirati hoje in tesat trame. Obstala sta in se spogledala. Ozrla sta se začudeno okrog sebe, nato se sklonila nad Luka in ga pričela tresti. Luka je dal znak življenja, ganil je z rokami in skušal dvigniti glavo. Ko sta mu pogledala v obraz, sta se prestrašila in ga komaj spoznala. Težko je hropel in zavijal oči. Odložila sta plenkače in ga spravila s težavo na noge. Pred očmi se mu je temnilo, šumelo mu v ušesih, razbijalo v glavi. Držala sta ga za roke in mu brisala strjeno kri z obraza. Izpraševala sta ga, kaj se je pripetilo, a Luka je bolešno zastokal in milo pogledal na konje. Razumela sta ga. Udarec ga je zadel naravnost v usta tako silno, da mu jih je razbil. Jezika ni čutil, ne zob ne čeljusti. Zobje so bili zdrobljeni, čeljusti razklane, a vsa usta polna strjene krvi.

Tesačema se je Luka zasmilil v dno srca, zato sta mu nujno pomagala. Sekire in žago sta spravila v grmovje, popravila konjema vprego in pognala. Prvi je vodil konje, drugi pa je podpiral Luka in ga vlekel počasi za vozom. Na železniški postaji v gozdu sta ga oddala na vlak in poslala v bolnico, ki pa mu ni dosti pomagala.

Čez nekoliko tednov so ga poslali domov, a Luka je hiral in obležal. Oslabele so mu moči, trudno telo je omahovalo, uživati ni mogel ničesar. Glodala ga je lakota — in zgrudil se je in izdihnil, ko so zavili jesenski vetrovi od gozda in ko so ljudje spravljali sad svojega dela...

Tožno je klical zvon od Svetega Jeronima, ko so nesli Luka k pogrebu. Bil je iz line in vabil trudnega trpina k večnemu počitku. Pogrebci so gledali v tla in molčali. Neizrečena bol jim je kljuvala v srcu, saj je bil Luka njih sotrpin, katerega so vsi ljubili in ga pomilovali. Žilavi sotrpin, ki ni nikomur delal krivice, nikomur zavidal težkega zaslužka, vsakomur pomagal v vozarskih naporih. Beden sotrpin, ki je vzrastel v trpljenju in v trpljenju umrl...

Veter je vil od Pečišča, ko je prst zabobnela na rakev in jo zakrila solznim očem...

Otoški postržek.

Spisal Anton Komar.

12. Klobuk.

Vse mine, tudi otoško leto. Neki dan smo šli nedeljski v cerkev in šolo po spričevala. Kdor je dal groš, je dobil letno poročilo, ki je očitno kazalo, koliko je vsak učenec vreden. Otroci so bili natiskani ne po abecedi, ampak po šolski oceni. Mene je najprej zajemal četrti razred. Prvi Gabrič, drugi Ostan, tretji Medica. Črna je bila njih slava, razodeta z debelim tiskom, odličnjaki. Za njimi je teklo v poševnem tisku pet pohvaljencev, vmes Kenda. Nato navadni pešci, med njimi sem bil tretji; torej enajsto mesto; ni bilo slabo v betelskem številu 42 dečkov. Vendar ne morem reči, da sem bil kdo ve kaj vesel. Ne vem, kako je drugod, ampak v Postojni nas je bilo več ko nekaj, ki bi se brez tožbe dali pomekniti za nekaj točk više. Jaz tudi. Kaj hočemo, ko pa učitelji niso nezmotljivi. Da le nisem bil med lenuhi, ki so jih na koncu zaničevali z drobnimi črkami.

Za četrtim sem pogledal drugi razred. Dobro so se držali Otočani, vsi so izdelali. Sedaj šele me je prešinilo veselje. Matevžku, lahko rečem, sem precej pomogel jaz, ker je pisal naloge, ko je mene videl pisati.

Doma so me pohvalili, zlasti stara mati, in stric Luka se to pot ni ujedal.

Pred južino sem šel čez polje v log, koder sem pred desetimi meseci jokal. Danes je drugače in ljubim to zemljo, kjer sem seno sušil, snope vezal; fižol ruval, koruzo krhal, repo pulil. Obiskal sem tudi svetega Andreja in postal na Kaculju. Tako sem vzela od kraja slovo.

S Kaculja sem prišel mimo čevljarja Viktorije. Z jermenom je podil prašiča. Vprašal sem: »Zakaj ga preganjate?«

»Škodo mi dela.« Pokazal je na drevo. »Tu gori zore zgodnje hruške. Ali ti ne hodi nesnaga in se čoha ob deblo, da pade hruška, in hrst, hrst — je ni več. Potem pa vnovič na delo. Če ga pustim, mi bo vse hruške otrešel. Takega prašiča še nisem videl.«

Napotil sem se k stricu Jakobu in premišljal, s čim bi ga razveselil: »Ko bi mu dal petindvajsetico? Ne, to bom dal Andrejčku. Eh kaj, brat je mojemu očetu, dal mu bom goldinar, saj imam denar, ki sem si ga od ust prihranil. Oče bo vesel, ko mu povem.«

Med svojim železjem je kosmati stric pilil ključ, ko sem pozdravil in povedal, da odidem iz Otoka. Privzdignil je čepico, popraskal se za ušesom in z eno nogo gonil meh, četudi ni bilo ognja v koči.

»Ali pojdeš v latinsko šolo?«

»Ne vem, kaj bodo rekli doma.«

»To bodo rekli, kar boš ti želel. Ali ko boš go spod, glej, da ne pozabiš, odkod si zrastel.«

»Ne bom pozabil, stric Jakob; v skrinjici imam velik čavelj, ki mi služi za kladivo; izruval sem ga iz starega železniškega praga in ga hranim v špomin, da je moj oče delal na progi.«

Dal sem stricu roko in mu spustil v dlan goldinar.

»Ne dajaj,« mi je rekel, »ker boš sam potreboval.«

»Povedal bom očetu in mi bo dal drugega.«

Tedaj se je zgodilo! Prijel me je za glavo, potopil moj obraz v svoj brinjevi grm in me poljubil. Strah me je bilo, a po poti mi je postalo slovesno v srcu, kakor da sem storil veliko obljubo.

Ko bi 365 ljudi vprašal in bi vsak drugače rekel, bi vendar nikdo ne uganil, kaj sem jedel zadnji dan v Otoku.

Mm! Ježa!!

Našel sem ga pred tremi večeri v krompirju. Gibalo se je nekaj med cimami, šel sem zraven in zadel ob bodice z boso nogo, prevalil klopčič v žepno ruto in ga prinesel domov, da je ponoči tekal po hiši. Včeraj ga je stric Luka položil v žabjak, da se je razvil, pritisnil s čevljem in ga zaklal. Trdil je, da ni pasji, ampak svinjski.

Odrti meh je vzela Štrenarica, češ, da je dobro z njim pokaditi dete, kadar je mračno. Otroek je res uboga stvar, sto bolezní ga trpinči. Malčkom škoduje celo mrak. Otiska na nogi je neznosna dečkom; ko boli zob, moraš piskati kakor ptič. Z otrokom trpi mati. Ko me je po ušesu trgalo in je vlivala razgreto olje vanj, me je najbolj potolažila njena beseda, da bi rada bolečino nase vzela.

Ali je bil jež dober? I no, meso je bilo. Meso smo na redke čase jedli, vendar smo dobro živeli; na mizo so prihajale dve in tri jedi, vsaka dobra, vsake dovolj. Moja mati je rada pripovedovala, kakšna lakota je bila, ko je bila ona majhna; otroci so krompirjeve olupke pekli, Bog, da so jih imeli, Mene kajpak ni prepričala in sem povedal naravnost, kjer so bili olupki, je moral biti tudi krompir, kdo je torej krompir snedel. Bila je huda, ker sem jo tako na lepem ujel. Vem pa, da je bil leta 1817 velik neték.

Po južini je rekel stric Luka, svetlo name zroč: »No, postržek, zdaj si ježa jedel za slovo; izteklo so se ti urice v Otoku.«

Kaj neki je hotel reči s postržkom. Najbrž kaj hudobnega, saj drugega tako ne zna. Stric reče, jaz pa potem premišluj in ugibaj.

Postržek je hlebček iz ostankov testa, ki jih gospodinja postrga, ko je zamesila kruh. Postržek je

tudi najmanjši otrok v družini, ki mu tudi tisti hlebček gre. Pregledati sme lonec ali kotel in postrgati, ako je kaj notri. Drugi ga negujejo ali preganjajo, kakor nanese, mati pa je vedno z njim: »Ti si najbolj moj,« ga tolaži in mu da pogačico.

Če sem postržek, pa naj bom. Lukov jezik je pa jež, poln bodic. Luka luk luk!

Svoje reči sem bil že včeraj pospravil v skrinjico, še zakleniti bo treba. Sitna se mi je zdela pot k Zormanovim, ker me je bilo sram, posebno zavoljo stare tete, da sem tako zelo pozabil nanje. Ko pa ni bilo nobenega dečka pri hiši! No, prijazno so se z menoj poslovili. Teta mi je rekla naj molim očenaš zanjo, ko bom slišal, da je umrla. Stric pa mi je naročil: »Po-zdravi očeta in pridi še kaj v Otok.«

Težilo me je še slovo od Renkove hiše. Stara mati so me naučili, naj zahvalim strica Jerneja, da je toliko časa potrpel z menoj, in naj ga poljubim, ker je to lepo in gosposko. Meni je bilo zoprno, da bi četverooglatega dedca poljubljal, povedal sem le tisto molitvico in mu dal roko. Zato pa sem poljubil mater na velo lice. Bilo jim je tako všeč, da so me poljubili na obe lici in me pokrižali na čelu. Ne vem, zakaj name toliko dajo.

Sedaj se je zgodilo nekaj neverjetnega: stric Luka je izjavil, da me bo spremil na postajo. Andrejče naj pelje skrinjico. Še Matevžku sem dal roko in mu stisnil desetico. Mislim, da je bil zadovoljen z mojim odhodom, ker se je tako znebil tekmeca in bo sedaj sam za postržka pri hiši.

Mimo kovača v Postojni smo prišli zgodaj na postajo. Novo čudo. Stric Luka je povabil na pivo. Sebi je naročil vrček, nama z Andrejčtom vsakemu merico. Se mi je zdelo, da Luka ni tako hudoben kakor se delal. Menda je zato jezen in osoren, ker se ženi. Za slovo mi je rekel: »Pridi še v Otok, ne zameri, ako sem te včasih trdo prijel, potrebno je bilo, ker so te drugi preveč mehkužili.« A tako! Da sem siromak to vedel, v pest bi se bil smejal, namesto da sem se jezil in žalostil.

Iz vlaka sem gledal na Sovič. Davno je, kar ni gori gospode. Ali oblast se je preselila v novi grad spodaj in imela moč. Slišal sem, ako bi ne bilo leta 1848, bi mene sploh ne bilo na svetu, ker grajska gosposka ni dovoljevala ženiti se na nič. Meni se pa le zdi, Stephenson je kriv, da sem, ne leto 1848. Zakaj z lokomotivo je nastal nov stan, ki nosi dovolj dohodkov, da žive Istiniči.

Še mi je prišlo na misel, da sem si bil želel biti Robinson. Ali nisem? In srečnejši? Oba sva našla Otok. On je našel divjino, jaz domovino. Moj Otok bo rasel. Že seže od Postojne do Ljubljane. V skrinjici hranim železniški čavelj, ki me spominja na ceste v svet, in kokos, ki sem ga imel v butarici za cvetno nedeljo, priča, da je svet večji nego en zelnik.

Tukaj bi lahko nehal. Saj ne pišem o steklem polžu ali jari kači, še manj prodajam ptičje mleko in žabjo volno, kdor to dela, naj ga kukavica.

Ampak za tiste, ki jim ni vseeno, ali sem kaj postal ali nič, hočem še nekoliko napisati, da ne bodo mislili, češ, kar izpuhtel je na železnici nekje pri Rakeku.

Najprej moram ugotoviti, da Borovnica ni več zame, kar je bila. Že med bratci in sestricami se čutim za peto kolo. Eno leto so rastle brez mene in me nič več ne pogrešajo. Ker držim z vlado, to je z očetom in materjo, jim je postal jarem pretežak. Zato skrivajo pred menoj svoje namene in so iznašli neki jezik, da morem poslušati, a ne razumeti. Zdi se mi, da sem prevelik.

Z nekdanjimi tovariši je podobno. Prijatelji smo. to je res, a že se kaže, da imamo različne cilje. Med pastirji se ne počutim dobro, eni grdo govore in kra-dejo, drugi trdijo, da bom kmalu dober za tepež.

Korel ni pozabil, kako se je trkljal v jarek. Pred cerkvijo mi je rekel: »Boš videl, ko te na samem do-bim. Se kaj bojiš?«

»Ne bojim se, a grdo je, tepsti se, ko bi morali biti prijatelji.«

»Ti si činamin judovski, še krave nimaš, pa bel kruh ješ. Ali pojdeš v enajsto šolo na Vrhniko?«

Nisem ga iskal, vendar me je dobil nekoč v roke prav po neumnem. Šel sem mimo Križmanovega vrta, ko zagledam človeka, ki mu visi glava čez ograjo. Stopim bliže, Korel je. Kličem ga z imenom; ni diha, ni glasu. Previdno ga potrese; ne gane se. Ali je omedlel ali umrl? V strahu mu vzdignem glavo. Kakor blisk me zagrabi, potegne na bruno, da visim v zraku, ter začne nabijati. Kar se oglasi njegova mati: »Korel, kaj delaš; le molči, prikazen, bova že drevi vkup prišla.« Brž ko je zaslišal mater, me je izpustil in pobežnil. Zelo sem bil jezen in sram me je bilo, da me je tako neumno ukanil, lisjak.

Pravega dela nisem imel; le kadar je bil oče doma, sva žagala stare železniške pražove in tele-grafske droge za drva; sicer sem se potikal daleč ob potoku in po gori.

Toda mati je kmalu storila konec; dejala me je v tak precep, da se še hudovati nisem mogel. Naprosila je botrovega dijaka, ki je hodil v višjo latinsko šolo, da me je poučeval za sprejem v prvo šolo. Ta mi je nalagal toliko, da sem moral popoldne pisati in dopoldne učiti se in še po vrhu hvaležen biti.

Nazadnje sem se sprl še z materjo zavoljo stare Žogrovke. Ta ženska mi je bila za smet v očesu. Pa je prišla v našo hišo in za njo dvoje žensk, da so imele svoj sejm. Mene je mati poslala ven, pa sem se potajil pod oknom. Kar sem slišal, ni bilo nič prida. Žogrovka je naštevala vsa božja pota, kamor je hodila tudi namesto drugih za plačilo. Ampak obsedenci pri Sveti Krvi na Laškem, kaj vse je vedela povedati,

kako se v njih izprenevedajo hudobci. Najhuje pa je, da šari z vražami in čari. Ako je kdo bolan, obuja sum, da mu je narejeno, gre z vodo ali odstrižkom k nekemu vedežu Podlipo, ki ji točno potrdi, da je res narejeno, storil je sosed ali soseda, sedaj pa je on odnaredil, naj se bolnik le s tem maže in z onim kadi. Tako spravlja babnica sum in sovraštvo med ljudi in obrača misli na hudobo namesto na Boga, da le služi denarce. Mene je kar lomilo, zlasti ko je začela vedeževati iz kart. Malo je manjkalo, da ji nisem vrgel kamna v hrbet, ko je pobožnjaško odhajala.

Matere pa sem se hotel najesti: »Ali Vas ni sram, da sprejemate tako sleparko.«

»Misliš, da ji verjamem?«

»Tem slabše za Vas. Čemu potem norite z babami? Ali ne poznate druge zapovedi?«

»Salamenski frkolin, boš ti mene učil, ko se te še mleko drži. Kako govoriš z menoj?« Prisolila mi je prav vročo na levo lice, da sem imel dovolj.

Mati mi je to naredila! Nikoli ji ne bom odpustil. Najrajši bi ležal v grobu in bi ona nad menoj jokala. Potem bi ji odpustil.

Zvečer nisem hotel nič jesti. Drugi dan sem površno napravil nalogo, sicer pa sem skušal biti koristen pri botrovih in sem pomagal buče skladati. Botra mi je dala velik kos črnega kruha, sadja sem poiskal sam. Ta dan se mi je začelo dozdevati, da bi mogel odpustiti materi šele pri spovedi. Prej ne! Toda zvečer se mi je milo storilo, ker sem uvidel, da sem pozabil na četrto zapoved, ko sem se boril za drugo. Ali bi ne bil mogel lepo reči: »Mati, nikar ne verjemite Žogrovki.« Mati bi rekla: »Saj ne verjamem.« In jaz bi molčal, ali če bi hotel storiti po gosposko, bi ji poljubil roko. Ne bilo bi te rabuke v zgodovini. Saj morajo tudi ženske, ki se veliko trudijo, imeti včasih svoj vrtljak.

Zjutraj sem pri zajutrkju storil več nego druge dni. Zraven sem začel slutiti, da je včerajšnji veliki kos kruha tolikanj zrastel, ker sta se najbrž poduhali mati in botra. Tako imajo človeka na niti in se mu smejejo. Da moram biti tako počasen in tako nementen. Bolje, da grem iz Borovnice.

Oče je naprosil gospoda Podlunška, da mi je naredil po nemško ubožni list. Jaz sem ga lepo prepisal in še nekaj dostavil, da imamo samo eno hišo in vrt; po pravici mora biti. Gospoda župnik in župan sta podpisala. Kaplan Podnebšek je šel za župnika v Horjul. Škoda za Borovnico! Sploh ne vem, kako delajo spričevala. Moj oče ima vojaško, ki se v njem bere, da je dvanajst let zvesto služil cesarja. Vprašal sem, če je bil res dvanajst let vojak, in je rekel: »Zapisan! Služil sem pa samo šest mesecev, in ker nisem hotel ovsu krasti za konja, sem dobil klofuto.« Čemu so spričevala, ako lažejo.

Ubožni list sem nesel na Vrhniko, da ga tudi tam potrdijo. Vredno je iti iz Borovnice na Vrhniko. V

Bistri je bil samostan in gre cesta skozi kolono, da lahko tam vedriš. Pa Pivko najdeš v Bistri in na Vrhniko.

Ker sem bil navajen iz Postojne, sem lahko našel uradno hišo in Šabec mi je pokazal prava vrata. Moj dunaj, notri je postojnski pisar »Krmov blek«. Ko pogleda list in mene, se spomni in reče: »A, ti si neuljudni Borovničan iz Otoka. Bomo takoj naredili. Odnese list gospodu v pregraji in čez dve minuti mi ga vrne. Potem vzame klobuk in paličico: »Kaj imaš rajši, goljaš ali klobaso?« Bojim se, da goljaša ne bom znal jesti, torej klobaso. »Greva na moj dom, da boš videl mojo družino.« Mlada žena mi je prijazno dala roko, ko ji je povedal, da sem ga jaz kregal zavoljo nje, dete pa me je z ročicama prijelo za glavo in veselo zakikirikalo. Pri malici sem zvedel, da se bo Ribičev doktor poročil z Resnikovo hčerko v Postojni. Ko sem odhajal, sem gostitelju voščil srečo in vprašal, kje je tisti most, ki je enajsta šola pod njim. Rekel je: »Kar naravnost pojdi in boš takoj na njem, saj si šel že čezenj.«

Obstojim sredi mostu, v vodi je njegova slika. Nekaj dečkov brodi po vodi, to je šola. Eden, ki ga kličejo za Ivana, prvi vzdigne glavo.

»Kaj delate doli?« moram nekaj reči.

»Mi delamo doli...« začne s tresočim se glasom, kakor da se je prestrašil. Nato zakliče: »Dečki, roke na klop.« Vsi dečki se vstopijo v vrsto in drže roke pred seboj, kakor da so v šoli. On nadaljuje: »Mali gospodek na mostu želi vedeti, kaj delamo doli pod mostom. Mi delamo, kajpak; še več, mi lovimo glavarja rib. Ali je toliko zadosti gospodku?«

»Zadosti,« sem rekel, »saj vem, da ima največjo glavo — kapelj.«

»Ješ, ješ, zadel je, izdal nas bo. Dečki pod klop!«

Dva dečka sta stekla na en, dva na drugi breg.

Mene pa je vprašal: »Kaj si danes na tešče jedel, da si tako učen?«

»Hlapca vseh jedi, slan krop,« sem lagal.

»Odkod si doma, da hlapca ješ?«

»Iz Borovnice.«

»Zakaj ne ješ borovnice, jaz bi jo.«

»Ne lahko, imaš premajhna usta.«

»Saj most bi pustil, mostu je škoda, most je potreben, da Borovničani skozenj gledajo.«

»Pa ne na vašo šolo.«

Med pogovorom se je Ivan dvakrat sumljivo ozrl. Imel sem občutek, da bi bilo dobro bežati. Že je udaril z dlanjo ob dlan: »Hej, na kaplja!« Na vsakem koncu sta se pojavila dva dečka. Bil sem ujet. Če bi se takoj zaletel na borovniško stran, bi jim brčkone ušel, a mislil sem, saj ne bo hudo, naj bo veselje, in sem se dal ujeti.

Pritekel je Ivan in dal povelje: »Kapelj naj dihal!« Odstopili so tako, da sem ostal v krogu.

Ivan je začel: »Kako ti je ime?«

»Janez Drugač.«

»Dobro, Janez Drugač, ti si hotel nekaj reči čez našo šolo.«

»Ali sem kaj rekel?«

»Hotel si, in to je dovolj. Trdil si, da Borovničani ne gledajo na našo šolo. To besedo boš popravil.«

»Saj gledajo, a ne vidijo.«

»Že dobro. Povej še, kako boš ti govoril o šoli pod mostom.«

»Govoril bom, da še nisem videl šole, kjer so krajše ure in boljši dečki, tako da se ni bati ne šole ne dečkov.«

»Ampak boj se, če boš drugače govoril.«

»Če bom drugače, bom lažnivec. Samo ne vem, kaj naj rečem, če mi ne bodo verjeli.«

»Oznani, da bo naša šola napravila večji in lepši most nego je borovniški.«

»Ali smem reči, da bo takšen kakor mavrica?«

»Vrata nebeška! Imenitno! Naš fant si, če boš jedel hlapca. Srečno hodi in kaj piši.«

»Dečki pospravite!« je zaklical in odšel na Vrhniko in bo tam ostal, dokler se ne bo prekucnil.

* * *

Neko jutro je bila velika soba v Ljubljani polna dečkov. Mlad mož, jedrnat kmet s podkovano besedo v kričeče mestnem kroju, je zapisal na desko stavek: Môž in oblakov vojsko obojno končala je temna noč. Še je rekel: »Sedaj pa vsak sam zase, Bog pa za vse.« Glave so se upognile kakor pod vetrom rž. Kdor je upošteval strešico na možu, se je lotil stavka z drugega konca in šlo je gladko nazaj, kdor pa je z možem hotel priti skozi, ni mogel. Za računstvo je prišel drug gospod, bolj tih in prikupen. Čudno, da je pri računih človek ravnal človeško.

Popoldne je prvi gospod povedal, kako so se možje in oblaki vojskovali na sledeči način: Gajar, ti nisi izdelal, odidi; Hiti, ostani še tukaj, da te poskusimo; Istinič, Vi ste izdelali, pridite jutri v šolo.

Z Bogom, čepica, nosil bom klobuk. Ljubi Otok, ali se smeješ? Hudo bo. Vikaj o.

Ni potreben!

Ivan Vuk.

Cunje so bile na njem, ko je stopil v mojo sobo. Zunaj pa je škripal mraz.

»Česa želite?«

Zadrega mu je bila na očeh in v grlu ga je držalo, ko je rekel:

»Pomoči bi rad. Podpore.«

»Kdo ste?«

»Delavec. V gramozni jami delam. Na akord, na meter. Ali sedaj je zmrzlo in ne delamo.«

»Kje pa stanujete?«

»V jami, v baraki.«

»V tisti, ki je kakor kakšna pasja hišica?«

»Podstavek je iz cementa,« se je opravičeval, »in stanovanje je zastonj.«

»Pa ni mraz v tisti luknji?«

Počasi je dvignil ramena, kakor da hoče nekaj vreči z njih.

»Koliko pa zaslužite na dan?«

»Zaslužek ni enak... O, ko bi bil enak, bi vsaj vedel, koliko zaslužim. A tisti, ki ima jamo v zakupu, mi plača, kakor se mu zdi. Po 200 kron na teden; včasih, ali to je redko in le poleti, tudi 400 kron. Pa še to le tedaj, ko se gramoz in pesek izvaža. O, ko bi mi plačal to, kar naredim, bi šlo. Imel bi na teden do 800 kron. A tako...«

»A kako, ako se ne izvaža?«

»Nič.«

»Kako pa živite potem?«

Zopet je zmajal z ramenj počasi, težko.

»Daje mi predujme. Tako po 50 kron, po 100 kron na teden.«

Gledal sem na njegove koščene roke. Dva prsta na desnici sta bila odrezana pri prvem členku, mali pa je manjkal.

»Ali ste invalid?«

Pogledal je na roke.

»V tovarni mi jih je odtrgalo. A to ni nič. Radi tega bi lahko delal tudi težka dela. Ali imam kilo. Ta me ovira.«

»Ste jo tudi dobili v tovarni?«

»Tudi.«

»Odškodnino so Vam plačali?«

»V bolnico so me zapeljali in mi vrnili knjižico.«

»Potem ste se pa lotili gramoz in peska?«

»Potem sem se pa lotil gramoz in peska.«

Otrplost je bila v njegovem glasu kakor pri človeku, obsojenem na smrt.

»Pa vendar... Pritožili bi se in zahtevali, naj se Vam Vaše deio takoj izplača, a ne šele, ko izvažajo.«

Grenko se je nasmehnil.

»Gospod, stanovanje imam prosto. Pa mi vzamejo še to. Kam pa naj potem grem z ženo in otroki?«

Obup se je slišal iz njegovih besed.

»Vi ste oženjen?«

Tedaj sem naenkrat začutil vso težo, ki je ležala na tem človeku, v cunjah, ko je zunaj škripal mraz.

»Saj to je, kar me je gnalo, da sem prišel prosit,« je rekel, kakor bi vzkliknil opravičilo. »Žena mi je povila dvojčke.«

»Dvojčke?«

Udarilo me je. Na mah se mi je zdelo, da vidim drobni, nežni telesci dveh detet, ki ležita v mrzli sobi in ju zebe. Komaj porojeni človeški bitji in že je kričica položila nanju svoje kremplje, da ju muči.

»Pa sta zdrava?«

Drugega nisem mogel vprašati v svoji grozi, ki me je objela.

»Sedaj sta zdrava,« je rekel. »Ali vse skupaj mi umre, ker nimam s čim kuriti. V gozd hodim in sirovo vejevje nosim. To se pa strašno kadi. Bojim se, da se vsi zadušimo.«

»A gospodar, kaj on?«

»Prosil sem ga, pa pravi, da sedaj nima nič denarja.«

»Razbojnik!« je kričalo v meni. »Dvojni, trojni, četveri razbojnik. Na toplem sedí in nima denarja. Sit je in nima denarja. Pije vino in mu je dobro, a tam v baraki pa zmrzujeta dve nežni, komaj porojeni bitji in mati ju doji lačna in premrla.«

Nisem strpel. Moram videti to na lastne oči, ker je skoraj neverjetno, kar mi je naslikal človek. Morda je vse to le bajka, pravljica ...

»Z Vami pojdem! ... Ali smem? ...«

»Prosim!«

* * *

Ni bila bajka, ni bila pravljica, kar sem videl. Še strašnejša resnica je bila, nego mi jo je naslikal. Zakaj to, kar sem videl, me preganja v spanju in mi greni zalogaj pri kosilu in večerji.

Naj vam povem: Majhna sobica z enim oknom. Samo štiri kvadratne metre ima. Železna, zarjavela peč je v kotu. Na njej kuhajo, ako je kaj kuhati, z njo se grejejo, ako je s čim greti. Miza je zbita iz desák, stolov ni. Postelja je kakor so postelje v policijskih zaporih. Namesto slamnjače — da ne omenjam žimnice, ki je ni — so deske. Na njej leži žena, mati dvojčkov, odeta s starim ponošenim ženskim plaščem. V sobi je mrzlo, da se vidi sapa, ki jo izdihava. Na mizi pa stoji zaboječek, tak, kakor ga imajo trgovci za makarone. V tem zaboječku ležita drug poleg drugega, za-

vita v nekakšne cunje, v raztrgana krila, otročička in spita. Nosek je rdeč, ličeca bleda, najbrž od mraza.

»Koliko sta stara?«

»Danes je trinajst dni,« je odgovoril.

Ozrl sem se po njem, po očetu, ki je stal in nalahno drgetal.

»Vas zebe?«

»Ne bo nič hudega,« je rekel.

»Ali nimate kakšne zimske suknje?«

»Pokril sem z njo otročička,« je zakašljajal.

In res sem videl, da sta poleg cunj iz starih kril še pokrita z nekako suknji podobno cunjjo. Oče je dal vse, da obvaruje svoja otročička mraza, sam pa trpi zimo.

Ogledal sem se po sobi. Ne zato, da vidim, kakšna je, to sem videl že na prvi pogled, nego zato, da se zberem, da zadušim tisto, kar je kipelo v prsih. V kotu sem zagledal zmečkan papir. Stopil sem in ga pobral, tudi le tako, da pridobim časa.

»To je od javne pomoči,« je pojasnil.

»So Vam kaj dali?«

»Nisem potreben, so dejali.«

Zravnal sem papir in čital:

»Prosilec se obvešča, da se mu zaprosena podpora ne more podeliti, ker je ni potreben.«

Gledal sem v papir in v zmečkane gube. Videl sem v njih vso zaničevalno jezo izkoriščenega človeka, nad zasmehom tistih napisanih besed. In zopet se mi je pred očmi pojavila druga slika: Šumeča ulica in kožuhi in boe in tople suknje. Gostilne in kavarne, gledališča in bari, kabareti in vse, vse ...

In ta ulica sodi in piše:

»... ker ni potreben.«

* * *

Ko sem odhajal, je iz bližnje gostilne nesla dekla v loncu juhe in košček kruha. Skrbno je imela zavito, da bi nikdo ne videl.

To, kar je bilo v loncu, in tisti košček kruha je bilo njeno od ust pritrغانo, da bi imela mati dvojčkov kosilo in večerjo.

Kedaj sem se vrnil v mesto, ne vem. Zavedel sem se, ko me je objel šum in smeh in čebljanje brezskrbnih, v kožuhe oblečenih — —.

Pesem.

Na oknu tvojem lučke tri,
a v srcu mojem plamen tli:
kot nagelj rdeč,
čez zid viseč,
se vije k tebi hrepeneč.

Na licih tvojih nageljčki,
na mojih jih že davno ni —
na licih tvojih živa kri,
a v srcu mojem grob molči ...

a zdi se mi,
a zdi se mi,
da v grob boš legla
tudi ti ...

Gliša Koritnik.

O roparskih napadih.

Zgodovinske drobtine. — Zbral Leopold Podlogar.

(Konec.)

47. Šmartin pri Kranju. Valvasor (II. 117) popisuje »največjo vas« v deželi, Bitnje, med Loko in Šmartinom. Ta je še danes zares prav velika vas, pravzaprav so kar tri vasi istega imena: Zgornje, Srednje in Spodnje Bitnje. O Bitnjičanih pripoveduje, da so premožni, pa silno negostoljubni in nezaupljivi do tujcev. Nekoč ga je tam prehitela noč, pa bi kmalu ne bil dobil ne večerje ne prenočišča. Ko sta pa prišla z gostilničarjem, ki je bil tudi »rihtar« po dolgem prerekanju do sporazuma in zaupanja, so bili ljudje tako prijazni, kakor nikjer tega. Kar ni si mogel razložiti, od kod toliko nezaupanje do tujcev.

Mi si pa tako postopanje Bitnjičanov prav lahko razlagamo. Vaščani so bili premožni. Bog zna nad kolikimi tujci, katere so tuptam prenočili, so se bridko opekli in so morali mogoče prav tisto noč, ko so tujcu gostoljubno odprli svojo hišo, prestat pred njegovimi tovariši, ki so z njegovo pomočjo prišli v hišo, največja nasilstva.

Neznan popotnik je v teh nepoštenih časih res s težavo obudil zaupanje v srcu morda že večkrat težko preizkušene gospodarja. Tudi Valvasor si ni mogel pri nezaupljivih Bitnjičanih pridobiti zaupanja. Kdo ve, s kakšno družbo je čez dan ogledoval vpricho vseh vaščanov vas in okolico.

Leta 1787 sredi novembra so zajeli okoličani in meščani iz Kranja v Stražišču zloglasno družbo, ki se je potikala v tem okolišu in bila osumljena, da obstoji iz samih pobeglih beneških hudodelcev. Na te nevarne potepuhe je opozorila deželna vlada vso deželo in naznanila, da je benečanska vlada na vsako glavo razpisala 500 beneških cekinov.

Meseca novembra 1787 je opazil neki Stražiščan izpred hiše, da se potika v bližini več tujcev, ki so se prav sumljivo vedli. Koj se je spomnil, kaj se je klicalo nekaj nedelj prej pred cerkvijo. Nagrada ga je mikala. Malo truda, dosti plačila!

Naglo je pobasal v vrečo nekaj malovrednega blaga, vzel v roko palico, na ramo vrečo in hajdi proti Kranju. Hodil je pa po taki poti, da je moral srečati osumljene možakarje.

Ko so ga vprašali, odkod in kam, če so mu znana pota po okolici, jim je vse po pravici povedal. Ko so poizvedovali, če pozna v Kranju vse hiše, posebno premožnejše, jih je zopet potolažil, da pozna v Kranju vsako bajto.

Tujci so ga peljali v pivnico, v grad gospoda Garzarollija; tam so mu naročili jedi in pijače. Povedali so mu, da čakajo še nekatere prijatelje, ki bodo čez čas prišli. Naročili so mu, naj v Kranju naglo opravi, potem pa naj se vrne, da jim pokaže pot.

Naš kmet se je podal v Kranj, kjer je slišal o beneških roparjih še več kakor doma. Tam so prebirali tiskane letake, ki jih je razposlala vlada na vse strani. Bralo se je na njih:

»Po kranjski deželi se klati veliko Benečanov, ki so bili doma obsojeni zaradi ropanja, ponarejanja denarja in drugih zločinov. Nekaj jih je prišlo v roke pravice, drugi so pobegnili, največ preko Goriškega na Kranjsko. Ker tam ponarejenega denarja ne morejo izpečavati in zamenjavati, hočejo priti do udobnega življenja na drugi način. Če le morejo, zajemo hčere in sinove bogatih staršev, jih odvedejo v skrite kraje, odkoder zahtevajo pismeno odkupnino po sto ali več zlatov. Kadar jim pride v roke gospod ali gospa, zahtevajo večjo odkupnino, prepričani, da bi otroci poprodali vse, da bi bili le starši rešeni. Beneška vlada, ki je po teh hudodelcih silno oškodovana, razpisuje visoke nagrade, na glavo posameznika po 500 zlatov.«

V Kranju je stopil Stražiščan najprej k sodniku in tam natanko povedal, kar je to jutro doživel. Sodnik je po mestnih stražnikih kmalu poslal zaupna povabila po vsem mestu. Pa tudi v Garzarollijevi gostilni so postali popivajoči gosti nekam sumljivi. Vse je ugibalo, kam se bodo obrnili.

Naš možiček se je vrnil iz Kranja in veseli družbi povedal, da je prost in da jim je vsak čas na razpolago. Vzdignili so se in se podali na pot proti Kranju. Pa glej! Od Kranja sem so prihajali oboroženi možje, da jih ni bilo prešteti; obrnejo se nazaj, pa je bilo zopet vse črno oboroženih kmetov, ki so bili iz Kranja sem obveščeni, kakšen nepričakovano uspešen lov jih čaka.

Na beg ali odpor niso več mislili. Dalí so se povezati in odpeljati v Kranj. Od tu so jih poslali v Ljubljano, kjer se je pri zaslišanju dognalo, da so dobili prave v roke. Vseh je bilo sicer le osem, ampak kar je vse odtehtalo, je bilo to, da je bil med njimi poglavar te nevarne družbe, neki Giussepo, in njegov brat Valentin, ki je bil bratu blagajničar in tajnik. Dobil so pri Valentinu tudi knjigo, v kateri so bili vknjiženi gorenjski bogataši kot dolžniki. Kadar je namreč dobil Valentin po zaupni osebi poročilo, da bi se izplačalo to ali ono osebo napasti in odpeljati, jo je kar med dolžnike zapisal. Dolžnikovo ime je sporočil Valentin bratu, ki je naročil svojim, naj ga do določene časa dobijo v roke. Zapisnik je imel med takimi dolžniki osebe, ki so bile dolžne po 1000 do 2000 zlatov.¹

¹ Mittheil. 1896, 282.

48. Trnovo na Notranjskem. V vasi Jablanica, ki je oddaljena poldrugo uro od farne cerkve, stoji enako imenovan grad Jablanica. Grad ni posebno star. Njegov prednik je stal nekaj više, v gosti šumi nad vasjo. Leta 1809 je bil ta stari grad že zapuščen in je stal spodaj v vasi že sedanji grad.

Grad Jablanica, kakor tudi grad Boben, je bil do leta 1680 last Hijeronima de Fini, potem pa so gospodovali v obeh gradovih Lazariniji.

Okoli l. 1698 je umrl na Jablanici Vincencij Lazarini, ki je zapustil vdovo Marijo Beatriko. Kmalu po soprogovni smrti je dobila gospa pismeno poročilo, da jo bodo obiskali beneški roparji. Grajska gospa je poslala po tej nič veseli novici denar v Reko. Šest vrečic denarja, zlatnine in srebrnine je dala spraviti Ivanu Jerneju Bernardiniju, glavarju v Reki, 13. novembra 1698. Štiri mesece pozneje, 16. marca 1699, pa zopet nekaj denarja, za kar ji je dal glavar potrdilo.

Čez leto dni je gospa prosila glavarja, naj ji izroči denar, ker ga potrebuje. Bernardini še odgovoril ni. Lazarinijeva se je pismeno obrnila na vlado in prosila, naj prime reškega glavarja, ker je na sumu, da jo popiha z njenim in državnim denarjem preko morja v Florenco ali v Rim. Kaj je storila vlada in kaj dosegla, ni znano. Vemo pa, da je gospa pisala iz Jablanice enako prošnjo tudi še 12. avgusta 1700. Verjetno je, da je Bernardini storil tako, kakor je gospa slutila. Glavar sam je bil tisti, ki je prestrašil graščakinjo s pismom, ki naj bi ga bili pisali na Jablanico beneški roparji. Ko ji je izvabil denar, je zapustil Reko in se izgubil v Italijo.²

Leta 1787 so pa roparji vendar izropali grad Jablanico. Tudi sedaj je živela neka Lazarinijeva gospavdova v gradu, ki se je pa bila ob času ropanja srečno odtegnila. Denarja sicer niso odnesli veliko, pač pa razne dragocenosti v vrednosti do 5000 gld. Nekaj posebnega pri tem ropu je bilo to, da so vlomile v grad ženske, menda roparske vlačuge. Pod kako pretvezo so dobile v gradu prenočišče. V ponočnih urah so služinčad povezale in ropale po gradu od 6. do 8. ure zjutraj.

Ker je bila ta okolica, posebno še grajska gospoda, vedno v nevarnosti pred roparji, je kupil gospodar na Bobnu v Trnovem cerkveni zvon in ga obesil v gradu. Ljudem se je oznanilo, da se bo zvon oglasil le ob roparskem napadu.

Ko so istega leta roparji napadli Jablanico, so o tem par ur pozneje že izvedeli na Bobnu. V strahu, da ne bi prišli roparji tudi semkaj, je dal graščak zvoniti in glej! — niti enega kmeta ni bilo blizu. Nekdo je dal graščaku salomonski svet: kmetom naj sporoči, da bo vselej, kadar bo zvon zapel, pripravljen v gradu sod vina. Za enkrat je bil pripravljen to storiti. Od-

svetovalo se mu je še to, češ, kmetje bi se dali tudi samo enkrat za nos voditi.³

Leta 1788, 5. junija, so okradli roparji nekega upokojenega duhovnika, menda v Harijah ali v Podstenuju. Vzeli so mu ves denar in odnesli vso njegovo opravo. Imel je 400 gld. škode.⁴

49. Vinica. L. 1907, 10. majnika, so vlomili neznanzi zlikovci v cerkev Matere božje na Žežlju. Kaj posebnega niso mogli odnesti, ker se hranijo navadno vse dragocenosti v farni cerkvi. Sodili so, da so bili ti lopovi s Hrvaškega. Malo prej so bili poslali belokranjski Amerikanci za to cerkev precejšnjo vsoto dolarjev, da bi se ta sloveča božjepotna cerkev prenovila. Govorica se je širila na vse strani, da je cerkev sedaj silno bogata. To je zapeljalo roparje, da so šli iskat denar na Žuželj, pa so se opekli.

Viniška okolica je bila v hajduški dobi silno razvpita. Pohajali so na našo stran roparji s Hrvaškega, ki so imeli tudi med Viničani tovariše. Shajali so se na Viniških poljanah.

Ko je pisec teh črtic o roparjih nameraval leta 1906 prepotovati lepo viniško okolico, mu je pokojni viniški župnik Jurij König svetoval, naj nikjer nič ne povprašuje o hajduških zgodbah. »Znali bi jo skupiti. Med našimi ljudmi jih je prav veliko, ki so hajduškega zaroda.« Pokazal mi je mrliško knjigo in opozoril na mrliča, pokopanega dne 11. septembra 1775 v cerkveno rakev. Bil je to viniški vikarij Jurij Kočvar, star 43 let. Ustreljen je bil v župnišču od hajdukov.

Hajduki so prišli ob belem dnevu po cesti od cerkve sem in se ustavili pred župniščem. Župnik jih je prvi zapazil in se naglo skrtil v peč, kaplan je planil na prosto skozi okno in se skrtil v žito (proso), vikar pa, ki je imel stanovanje v prvem nadstropju na cesti, je pogledal skozi okno in opazoval, kaj name-rava ta čudna družba. Eden hajdukov ga opazi, sproži nanj svojo kratko puško »kabáro« in po njem je bilo. Župnišče so izropali. Viničanov se nihče ni prikazal v vasi. Vedeli so, da je med hajduki nekaj domačinov. Nemoteno so opravili svoje delo in odšli.

Neko poročilo pravi, da so tudi l. 1829 usmrtili roparji viniškega kaplana, Matične knjige o tem ničesar ne vedo; mogoče je bil gospod le obstreljen. Četudi so imeli hajduki široko vest, vendar so pa imeli za velik greh, ubiti duhovnika. Ko je neki harambaša videl, da je padel od strele zadeti duhovnik, je trdo prijel hajduka in ga zmerjal: »Lopovski ubica! ovi je pop; znaš, da je to grijeh!«

Belokranjci imajo še danes viniško okolico na slabem glasu. Koliko so tega Viničani res krivi, je težko razsoditi.

Po viniški okolici se je klatil v prvi polovici 19. stoletja harambaša Još Udmanič. Doma je bil iz Dra-

² Argo 1899, 88.

³ Mittheil. 1896, 283.

⁴ Mittheil. 1896, 284.

ganiškega sela onkraj Karlovca. Bil je poprej vojak-častnik. Radi nekega prestopka je bil obsojen na smrt, pa je srečno ušel iz ječe in pobegnil med hajduke, kjer so ga čez par let izvolili za vojvodo.

Udmaničeva družba je bila posebno nevarna gradovom in župniščem. Krvi ni rad prelival, delal je z zvijačami, ki so se mu ponekod mojstrsko posrečile.

Svetonedeljskemu župniku blizu Samobora je pisal, da pride določeni dan k njemu na obisk. Pripravi naj zanj »novaca«, tisoč kron v srebru, sicer »bude vroča kaša«. Župnik naroči iz Zagreba vojaško stražo. Prišel je napovedani dan in določena ura, pa Udmaniča ni bilo blizu, pač pa je cerkovnik prišel naznanit, da so prišli botri in prosijo za krst.

Župnik povabi botre v pisarno k vpisu. Ko se usede k pisalni mizi, pristopi boter in položi na mizo otroka, odgrne ga in župnik zagleda — nabrušen nož in par samokresov. Boter je bil Udmanič. Brez ugovora odpre župnik predal in mu izroči denar, ki je bil v zavoju še zapečaten. Denar je bil dvignil v Karlovcu, kar je Udmanič po svojem vohunu zvedel. Odvil je zavoj, preštel denar in župniku v prav lepi obliki naročil, da naj ga v svoji kočiji osebno odpelje do znane gostilne uro daleč. Skozi okno je župnik naročil voz. Ko je bilo pripravljeno, je spremljal botre pred župnišče, kjer jih pri odhodu vojaška straža lepo pozdravi. Pred gostilno so ustavili in župnik je moral izstopiti in prisesti k bogato obloženi mizi, kakor je bil naročil Udmanič pred krstom.

Kakor je ta hajduk izžemal bogate, tako je podpiral siromake.

Nekoč sreča na cesti ženo, ki je na glas jokala in tarnala. Na vprašanje, kaj hudega se ji je pripetilo, pove, da ji je graščak zaprl moža, odgnal eno kravo, drugo pa je morala prodati, da kupi deci živeža in obleke.

»Se ne bojiš sedaj, ko imaš denar, da te sreča Udmanič in te oropa?«

»Kaj še! On je dobrega srca. Če bi on vedel za mojo revo, bi mi gotovo pomagal.«

Med raznimi pogovori sta prišla v Karlovec. Tam ji kupi Udmanič lepo, debelo molzno kravo, moke, obleke in več potrebnih stvari. Nakupil je tudi zase nekaj drobnarije in spremljal ženo proti domu. Ko je imel kreniti na stransko pot, se je od hvaležne žene poslovil in jo potolažil, naj se na samotni poti nikogar ne boji, ker je pod varstvom Udmaniča. Par dni pozneje je njegova družba oropala neusmiljenega graščaka.

Malo drugače pa se je zgodilo z drugo Hrvatico. Vračala se je iz Karlovca, kjer je nakupila za moža, ki je bil »čizmar« (čevljar), usnja, žebeljev in več »čizmarske robe«.

»Kaj, če te sreča Udmanič!«

»Boga mi! Da imam moč, lopovskega ubico bi živega drla i pékla!«

Udmanič zapiska na piščal; kar se razmahne vejevje in par črnih postav stopi na cesto. Na povelje jo sezujejo, Udmanič seže v njeno košaro, potegne kladivo in žeblje in jo podkuje na živo peto.

Takih in podobnih, verjetnih in neverjetnih, o Udmaniču živi tam v Prikolpju še veliko.

O njegovem koncu pripovedujejo različno, gotovega pa nič. Udmaniča je nasledil neki Sáro, Hrvat in »študirani človek«. V Zagrebu je izvršil osem šol; »matura« se mu je ponesrečila, potepel se je med hajduke, katerim je postal za Udmaničem vojvoda. Njegova družba je bila bolj tatinska kakor roparska. Držal se je skrivaj v Damlju pri Vinici v neki gostilni. Stregli so mu prav grofovsko. Gospodar je bil zato dobro odškodovan. Po vsaki tatinski béri je dobil svoj delež: drobnice, mesa, vina, žita ali kaj podobnega.

Ko je hotel Saro s svojimi ljudmi okraštati gradič blizu Severina, je preganjala tatove grajska straža. Nekaj teh uzmovičev so polovili. Precej je bilo ranjenih, 26letni Saro pa je obležal mrtev na dvorišču.

Za njimi se naznanja neki Skradnji. Ta je pa bil bolj nasilen od prejšnjih dveh. Živel in ropal je sredi 19. stoletja. Držal se je v viniški župniji, v vasi Perudine. Med ljudstvom si je ohranil najslabši spomin. Grozodejstva brez primere mu pripisujejo. Na Vrbovskem je napadel s svojimi neko gostilno. Moške so podavili, ženske pa so oskrunili in jim porezali prsi.

V družbi Skradnjega so bili: Haleksa iz Stare Lipe, Franković Janez iz Nove Lipe, Milič iz Marindola, Stanič iz Hrasta.

50. V r h p r i V i n i c i. Leta 1815, o polnoči med 21. in 22. majnikom, so hajduki umorili na Vrhu tamošnjega lokalista Nikolaja Babiča.

Mrliška knjiga, pisana takrat v latinščini, poroča, »da je umrl ob napadu roparjev, ki so ga deloma prebodli, deloma razsekali (partim traiectus, partim resecatus).«

Nikolaj Babič je bil doma iz Lukovega dola na Hrvaškem. Na Vrhu mu je gospodinjala njegova vdovela sestra Ana, ki se je pisala po možu Kobašič. V Lukovem dolu, na rojstnem domu »gospoda« Nikolaja in gospodinje sestre Áne, je gospodaril brat Matija. Njegova hči je živela na Vrhu pri stricu Nikolaju.

Babič Nikolaj je bil že z doma premožen, župnija Vrh pa tudi ni bila slaba v takratnih vinorodnih letih. Mož je živel na vso moč zmerno in je bil znan daleč naokrog kot bogatin; reveži so ga pa pogosto obiskovali. Bil je radodarnih rok.

V popoldanjih urah pred usodno nočjo pride v župnišče neko domače beraško ženšče in pripoveduje gospodinji, da je opazila v »Sabeteški šumi« izdaleč dim. Ko je tihotapsko prišla bliže, je opazila hajduški tabor in naštelaj hajdukov šest in trideset. Slišala je tudi nekaj njih pogovora in besede: »Danes v noči gremo na Švajnberg, kjer nas čaka mastna pečenka.« Mislili so napasti župnišče na Sinjem Vrhu, katerega

so že tistihdob tujci tako spakedrali, da je iz blagodonečega »Sinjega vrha« dobil robato ime Schweinberg.

V pritličje je prišel na večerjo gospod in bil deležen kuhinjskih pogovorov.

Babič je smatral te pogovore ob ognjišču za žensko klepetanje in prav čemerno odšel v obednico z besedami: »E, to je ništa, Kruheca bi rada, kruheca; daj ji, Ana, daj, pa naj odlazi; čemo kuću zatvoriti.«

Ženica je dobila svoje in odšla. Po večerji pa pokliče Babič k sebi nečakinjo. Med večerjo so mu prišli na misel hajduki, ki so že marsikatero župnišče po Beli Krajini oskubli »do trdega zida«. Izroči ji papirnat zavoj in naroči, naj ga še nocoj ta večer odnese v Lukov dol in izroči očetu-bratu Martinu. Nečakinja je z največjim veseljem hitela domov.

V župnišču so pogasile luči. Nekaj časa mine — kar potrka nekdo na vrata. Odpirat ni šel nihče. Trkali so hajduki, ki so siloma vrgli vrata iz tečajev in začeli brodirati po župnišču.

Babič jim je kmalu prišel v roke. Zahtevali so od njega denar; ker ga ni imel pri rokah in je dopovedoval, da denarja sploh ne hrani doma, so ga začeli eni mučiti, drugi pa so iskali denar. Pretaknili so vsak kot. Ko niso dobili pričakovanega zaklada, so ga začeli mesariti in ga mučili nečloveško, dokler ni izdihnil.

Teden prej, 15. majnika, se je nekaj podobnega dogodilo v Kuničah, onstran Kolpe; vas in župnišče se vidi iz Adlešič. Hajduki so napadli župnišče. Župnik je hotel zbežati skozi okno, pa so ga zavrnil spodaj stoječi tolovaji. Bežal je nazaj in si na hodišču iskal primernega skrivališča. V nekem kotu je opazil prazno kad za zelje. Naglo jo je prevrnil in poveznil nase. Hajduki so bili že v župnišču in slišali ropot. Naglo jim je bil v rokah. Potegnili so ga izpod kadi in zahtevali denar. Ko ga po vseh grožnjah niso mogli omajati, da bi jim pokazal, kam je skrtil denar, so ga skopili. Neka hajdukinja mu je medtem prerezala z nožičem spodnje ustnice in skozi preteknila zvito beko. Po skopljenju so reveža spravili na noge in mu grozili, da ga utopijo v Kolpi, ako jim ne pokaže, kje

ima denar. Ko so videli, da se gospod ne vda, so mu polomili noge in roke. Nečloveška žena je bila Marindolka. Ko se ji je približala zadnja ura, je izpovedala svoj zločin. Štirinajst dni je baje umirala in kričala: »Njegova névolja mi ne da umreti; hudo, strašno sem se pregrešila!«

Prav ti roparji so istega leta (1815, 23. marca) ropali pri Krašovicu na Butoraju. To je bilo že omenjeno. Nekaj tednov pozneje so bili na Jugorju pri Suhorju (1815, 23. aprila).

Krašovic iz Butoraja in Ana Kobašič z Vrha pri Vinici sta po napadu povedala v sodnji, da sta nekatero roparje spoznala. Sodišče na Krupi je dobilo dne 20. junija 1815 iz Karlovca obvestilo, da imajo tam priprtih več oseb, ki so osumljene hajdukovanja in raznih nasilnih ropov, kakor na Vrhu pri Vinici, na Butoraju in na Jugorju. Oba sta bila povabljeni v Karlovec, da bi jetnike sama ogledala. Prišla sta v Karlovec, pa izmed jetnikov nista nobenega spoznala. Šest jih je bilo, katere so koj po ogledu ustrelili.

Zaradi hajduških napadov je prišel Vrh pri Vinici na slab glas. Župnije se je vsakdo branil. Govorilo se je splošno, da so domačini sami hajduki. To pa menda le ni bilo res. Domači ljudje sami so svetovali »gospodom«, naj si napravijo varno nočišče v zvoniku nad zvonovi. Kadar bi čutili hajduški obisk v vasi, naj pozvonijo. »Gospodje« so storili po nasvetu. Od 1840 do 1872 so nočili sinjevrški dušni pastirji v zvoniku nad zvonovi. Župnik Zadnik (1860 do 1872) ni celih dvanajst let niti enkrat prenočeval v župnišču, vedno le nad zvonovi.

S tem smo zbrali nekaj spominov, ki so deloma že zapisani, deloma pa so ohranjeni le v ustnem izročilu — o žalostnih časih in dogodivščinah po naši ožji domovini. Gotovo niso vsi, toda dosti jih je, da so nam priče, kako so naši predniki često trpeli in kako so take hude čase rodile vojske in neurejene razmere: Zlo rodi zlo. Iz njih spoznamo, da je ena največjih dobrin, ki jih more dati dobro urejena država: prava svoboda in vprav iz nje izvirajoča osebna in lastninska varnost.

V smrtni uri . . .

V kletki spoznanja srce je umrlo,
v kletko srca se kesanje zaprlo —
in za omrežjem zdaj tankim ječi, ječi
kot za mrličem o polnoči.

Dvoje oči se je v dušo zazrlo,
dvoje strelc se v srce mi zadrlo —
kragulj spoznanja preži, preži,
v mozeg zabada mi črne oči . . .

Ali se v slutnjo, da vse je minilo,
celo življenje je hipoma skrilo?
Ali so črne kragulja peroti
misli poletu preteče napoti?

Kletke spoznanja se oži omrežje,
bolj in bolj stiska neba se obrežje —
zdi se, da ladja pristanu se bliža,
zvezde ugašajo, solnce se niža . . .

NA PO OKROGLI ZEMLJI

POLITIČNI PREGLED.

Jugoslavija. Dolgotrajni in vroči boj med centralizmom in avtonomijo se je za enkrat končal z zmago pristašev centralizma kljub večini, ki jo imajo pristaši sporazuma med Srbi, Hrvati in Slovenci v narodni skupščini. Bivši ministri, ki so bili obtoženi korupcije, so napeli vse sile, da bi ušli kazni, ki jim je grozila. Krepko se je uprla v Davidovićevo vladno tudi radikalna stranka kot celota, ker bi z obsodbo članov, ki so bili obtoženi korupcije, sama tako zelo trpela na ugledu, da bi bila pri prihodnjih volitvah gotovo zmlata. Kralj je poskušal najti srednjo pot med obema taboroma in je zato najprej poveril sestavo vlade Kosti Timotijeviću, ki je sicer član Davidovićevega kluba, toda znan kot tih prijatelj njegovih nasprotnikov. Imel je nalogo, sestaviti koalicijsko vladno z Davidovićevega programom. Toda ker mu na eni strani niti pristaši vladne večine niso posebno zaupali, na drugi strani pa je radikalna stranka naznanila svojo voljo, vstopiti v vladno le pod tem pogojem, da se program Davidovićeve vlade ne nadaljuje, je Timotijević kralju naročilo vrnil. Stališče vladnega bloka je tudi zelo oslabil predsednik hrvatske seljačke stranke Štefan Radić s svojim govorom na dan Vseh svetnikov v Zagrebu. Napadel je na eni strani v najostrejših izrazih svoje zaveznike v vladni večini, na drugi strani pa se je v vse prej kot milih besedah lotil kralja samega. Ko je Timotijević vrnil naročilo, je kralj poveril vladno Pašiću oziroma — ker je le-ta bolan — Marku Trifkoviću kot njegovemu namestniku.

Nova vlada seveda nima večine v narodni skupščini, zato je edina njena naloga, razpisati in voditi volitve v novo narodno skupščino, ki se bodo vršile čez tri mesece.

Anglija. Velik dogodek preteklih tednov je nepričakovan izid volitev v državni zbor na Angleškem. Našim bralcem je znano, da je Mac Donald, voditelj delavske stranke, moral kot predsednik vlade odstopiti. Dasi je ta mož mnogo pripomogel k pomirjenju Evrope in bil zelo pameten državnik, vendar Angležem ni ugajala njegova prevelika prijaznost do boljševiške Rusije, kateri je hotel preskrbeti veliko posojilo. Angleži pa še danes ne morejo Rusom odpustiti, da so le-ti na ogromne dolgove, ki so jih še pred vojno naredili v Angliji, kar lepo pozabili. Zato jim Mac Donaldova prijaznost do Rusov ni bila prav nič všeč. Na drugi strani pa delavska stranka ni mogla ali ni znala odpraviti velike brezposelnosti, ki na Angleškem še vedno raste in ki pomenja stalno nevarnost za državo.

Mac Donald je videl to nesoglasje in je prepustil ljudstvu, naj si izbere druge voditelje, ki naj bi spretneje prišli za državno krmilo. In ljudstvo se je to pot odločilo za konservativce, ki so dobili pri volitvah absolutno večino — 402 poslanca, delavska stranka pa 157. Najbolj pa je bila tepena liberalna stranka, ki je izgubila čez sto poslancev. Zanimivo za bodočnost delavske stranke pa je, da je kljub neugodnemu stališču, ki ga je imela pri volitvah, in kljub osredotočenemu ognju od strani konservativcev in liberalcev, dobila okrog enega milijona glasov več kot pri prejšnjih volitvah. Prihodnji absolutni gospodar bo morda delavska stranka.

Američani Zedinjenih držav so oddali 17 milijonov glasov za volivne može, ki bodo volili republikanca Coolidgea. Demokrati so dobili to pot le 8 milijonov, pač pa je La Follette, ki je osnoval čisto novo stranko — nekako delavsko — in prvič s tem programom šel volit, dobil 7 milijonov glasov. Izid ameriških volitev je po-

doben angleškim: zmaga kapitala nad proletarcem. Obe stranki, konservativci na Angleškem in republikanci v Ameriki, imata v načrtu, da pomagata delavstvu s tem, da odpravita brezposelnost, uredita delavsko stanovanjsko vprašanje, obe pa sta zoper socializacijo velikih podjetij. Volilni možje bodo volili predsednika 10. februarja 1925.

Amerika.

Slovenski katoliški shodi. Lansko leto, ko ste imeli v Ljubljani V. katoliški shod, tudi v Ameriki nismo držali križem rok. Konvencija K. S. K. Jednote nas je prebudila — v Clevelandu se je vršil prvi ameriški katoliški slovenski shod, ki se ga je udeležilo 10.000 oseb. S tem shodom je nastopila nova doba, doba prerojenja in prebujenja v vrstah naših rojakov tostran luže. Skrajni čas je bil, ker v Ameriki niso nič manj izpostavljeni naši ljudje zastrupljanju, ki uničuje duhovno življenje in spravlja naše ljudi tudi v telesno propast. Zlasti prihaja tako zastrupljanje od naših rojakov, ki so pozabili na Boga in jim ni mar za cerkev in njene nauke. K.S.K. Jednota je praznovala letos 30 letnico svojega blagoslovljenega obstoja in jo je praznovala tako, da je lahko ponosna: s katoliškimi shodi, na katerih je bila udeležba zelo številna in izpodbudna. Glavni namen teh katoliških shodov je bil: 1. Medsebojno spoznavanje in utrditev pravega bratstva. 2. Oživitev in utrditev naših verskih načel, katere smemo izvrševati na podlagi ustave Združenih držav. 3. Utrditev in okrepitev naše narodne zavesti kot sinovi ameriške Slovenije. 4. Utrditev in okrepitev naših dolžnosti napram stricu Samu kot njegovi vdani državljani. 5. Napeljevanje našega ljudstva k znanemu zlatemu reku (Golden Rule), da bi ostali dobri člani človeške družbe. Pri tem so se slabe

strani grajale, dobre pa priporočale. 6. Pospešitev ugleda ameriških Slovencev med Američani.

Doslej so se vršili katoliški slovenski shodi v Pittsburghu, Pa., Chicagu, Ill., Barbertonu, O., Bridgeportu, O., New Yorku, N. Y., Collinwoodu, O., Milwaukee, Wis., Evelethu, Minn., Pueblo, Colo., Sheboyganu, Wis., in zaključni za letos v Forest City, Pa., V teh mestih živi nad 60.000 Slovencev ali tretjina vseh naših rojakov v Ameriki. Iz ostalih slovenskih naseselbin, kjer se katoliški shodi še niso vršili, prihajajo poročila o pripravah. Številni ameriški krajevni listi so o naših prireditvah pisali pohvalno. Žal, da se naši rojaki, ki so katoliški misli nasprotni, ne morejo naučiti od Američanov vsaj dostojne taktnosti.

Predsedniške in kongresne volitve. Zadnjič sem vam že kratko poročal o predsedniških volitvah, ki se vršijo na podlagi ustave Združenih držav iz l. 1787. Volitev se vrši indirektno, t. j. v vsaki državi izvoli ljudstvo toliko elektorjev (volivnih mož), kolikor ima dotična država senatorjev in reprezentantov (poslanec). Vseh skupaj je 531 elektorjev. Za izvolitev predsednika potrebna večina je 266 glasov. Če ne dobi nobeden izmed kandidatov tega števila glasov, potem izvoli izmed kandidatov predsednika reprezentantska zbornica. Letos računa La Follette, kandidat progresivne stranke, ko so se zanj odločili zastopniki delavske federacije, ki šteje 5 milijonov članov, da prepreči svojima tekmečema dobiti večino 4. novembra in da bo prišla odločitev v poslansko zbornico, kjer upa biti izvoljen. V slučaju, ko volji zbornica predsednika, se sporazumejo zastopniki posameznih držav, ker sme vsaka država oddati le en glas, torej iz 48 držav 48 glasov. Tak slučaj izvolitve predsednika se je doslej samo dvakrat primeril: l. 1800, ko je bil izvoljen Thomas Jefferson, in 1824 ob izvolitvi John Adamsa.

Ustava določa predsedniške volitve vsako četrto leto, in sicer vedno prvi torek po prvem ponedeljku meseca novembra. Letos bo tedaj volilo ljudstvo elektorje 4. novembra. Elektorji so pa zavezani voliti onega predsedniškega kandidata, za katerega volivec glasuje. Čeprav je tedaj volitev »indirektna«, je vendar izid volitev tak, kot bi ne bilo elektorjev.

Prezident, ki mora imeti vsaj 35 let in biti rojen Američan, ima plače na leto 75.000 dolarjev in vse prosto, kar pomeni tudi skoro enako vsoto.

Isti dan novembra kot predsedniške volitve se vsako drugo leto — in

sicer v letih, ki nosijo sodo številko, — vršijo tudi volitve članov poslanske zbornice in tretjine senatorjev. Letos se bodo tedaj vršile.

Kongres Združenih držav, ki je federalna zakonodajna oblast, obstoja iz dveh zbornic: iz poslanske zbornice in senata. Poslanci se volijo za dve leti, senatorji za šest let; vsaki dve leti se izvoli nova tretjina senatorjev. Ameriška posebnost je, da se izvoli nov kongres, ko je stari še v veljavi do 4. marca naslednjega leta. Parlamentarca, ki je vnovič kandidiral in pogrnel, imenujejo »Lame duck« — hroma raca!

Poslanska zbornica šteje 435 članov, senat pa 96. V prvi je narod vsake države zastopan po razmerju prebivalstva, v senatu pa ima vsaka država brez ozira na obseg in število prebivalstva po dva zastopnika. Vsakih 10 let določa število članov poslanske zbornice kongres na podlagi ljudskega štetja. Na približno 220.000 prebivalcev pride en poslanec; pravico do enega poslanca pa ima tudi država, ki bi ne imela toliko prebivalstva.

Poslanec sme biti le oni, ki je vsaj 7 let državljan Združenih držav in je že 25 let star. Njegova plača znaša letno 7500 dolarjev in krijejo mu tudi potne stroške do Washingtona in nazaj, obenem pa dobi še posebne prispevke za svojega tajnika in za pisarniške stroške. Pred volitvami si izbere vsaka stranka na takozvanih primarnih volitvah svoje kandidate.

Senatorji so se volili do l. 1913 tako, da jih je izbral parlament vsake posamezne države (Legislature), od tedaj dalje pa jih volijo direktno. Senator mora biti vsaj 30 let star in najmanj 9 let državljan Združenih držav.

Kongres se shaja vsako leto v prvem ponedeljku meseca decembra. Novi kongres pa stopi v veljavo šele 4. marca naslednjega leta in se snide na prvo »dolgo« zasedanje v decembru. Tako bo letos izvoljen kongres zboroval prvič šele decembra 1925! Prvo redno zasedanje traja, dokler se ne reši ves dnevni red, kar zmorejo navadno do pomladi ali ranega poletja.

Dva Slovenca kandidata. Pri primarnih volitvah v Clevelandu sta bila postavljena za kandidata tudi dva Slovenca, oba odvetnika, in sicer Mr. Frank Lavše in Mr. John L. Mihelič. Prvi je bil imenovan na demokratskem tiketu (listi) za kandidata v senat, drugi pa za kandidata v poslansko zbornico. Lavše je dobil 4021 glasov, Mihelič pa 3221. — Iskreno bi želeli, da bi tudi pri novembrskih volitvah zmagala. Če prodreta, bo to prvi slučaj v zgodovini ameriških Sloven-

cev, da bo kdo izmed naših rojakov zastopal tudi naše koristi v kongresu.

Malo volivcev. Leta 1912 je bilo oddano za tri glavne stranke 13.898.000 glasov; Roosevelt (progresist) 4.120.000, Taft (republikanec) 3.485.000, Wilson (demokrat) 6.293.000 glasov.

Leta 1920 je glasovalo za glavne in manjše stranke (socialisti, prohibicisti itd.) 26.786.758 oseb. Vseh prebivalcev v Združenih državah je nad 110 milijonov. Statistično se je dokazalo, da se ni udeležilo volitev nad 25 milijonov takih, ki so imeli pravico voliti. Strokovnjaki politične vede so preiskovali vzroke, ki povzročajo slabo udeležbo pri volitvah, in so navedli sledeče: okrog štiri milijone zamorcev je diskvalificiranih, ker ne znajo pisati, ali jih siloma odvrnejo od volitev. Nekako 150.000 je bilo jetnikov; 200.000 v bolnišnicah za slaboumne; 85.000 v sirotišnicah; 500.000 jih ni bilo doma na dan volitve; veliko jih opusti volitev iz zanikarnosti ali ker se zgražajo nad politično korupcijo vseh strank, deloma pa, ker uvidijo, da je izvoljen kandidat, katerega določijo politikarji in kapitalisti. Delavci so tudi večkrat v mestih pod pritiskom delodajalcev, toda ker nočejo voliti kandidata, za katerega delujejo delodajalci, rajši opuste volitev. Ženske velikokrat ne volijo, ker so protisufragetke, še pogosteje pa radi tega, ker se sramujejo izpovedati svojo starost, četudi v nekaterih državah ni treba, da bi bila ta izpoved natančna.

Zrakoplovstvo v Združenih državah. Zrakoplovci so zapustili zapadno ameriško obalo dne 6. aprila t. l. in so se vrnili po vožnji okrog zemlje po 5 mesecih in 22 dneh. Napravili so 28.000 milj in prišli v dotiko z 21 deželami. V zraku so vztrajali od vzdiga do izkrcanja približno 350 ur, vzdignili so se 57 krat.

Zrakoplovna pošta med New Yorkom in San Franciscom (od Atlanta do Pacifika) deluje dnevno. Po železnici se prevozi ta daljava v 90 urah, v zrakoplovu v 36 urah. Spotoma pobirajo pošto v desetih mestih. Ponoči jim kažejo smer svetiljke, ki so tri milje druga od druge. Za vkrcanje imajo 14 prostorov, v slučaju potrebe so pa tudi pripravljeni prostori za izkrcanje vsakih 25 milj razdalje. Bogatini imajo svoje zrakoplove, da se po mili volji lahko peljejo na svoje posle iz enega mesta v drugo, mnogokrat vsak dan.

V Steeltonu, Pa., bo nova slovenska šola sv. Petra kmalu gotova. Stala je 40.000 dolarjev. Bo najlepša katoliška šola v Steeltonu.

Olimpijske igre.

Starim Grkom se je zdel tisti človek najbolj popoln, ki je združeval duševno in telesno lepoto. Hoteli so, da vidi telesno popolne ljudi ves narod, da jih občuduje in posnema. Narod, ki se je poleg vzgoje duše posvetil z vso vsmo tudi vzgoji telesa, je nepremagljiv, popoln, zadovoljen, vzor vsem drugim. Zato so začeli pošiljati najboljše svoje ljudi na tekmovanja. Vršile so se tekme v svetem okraju Olimpija in se zato imenujejo olimpijske. Namesto tekme pravimo tudi igre. Vršile so se vsako četrto leto; dobi štirih let so rekli Grki zato olimpijada; mi pa sedaj s to besedo nazivljemo tudi igre same. Začele so se že v davnih časih, a prva zgodovinsko zanesljiva letnica je 776 pred Kristusovim rojstvom. Najprvo so se skušali v teku, potem so metali okroglo ploščo, diskos imenovano, so skakali, se borili, so dirkali, tekali v vojaški opremi itd. Zmagovalce so izredno častili, pripustili so pa k tekam tudi samo take, kojih življenje je bilo neomadeževano. Nagrada za zmago je bila oljkova vejica, nič drugega, a to je bilo največje odlikovanje, ki ga je Grk sploh mogel dobiti. Pozneje so se udeleževali iger poleg Gr-

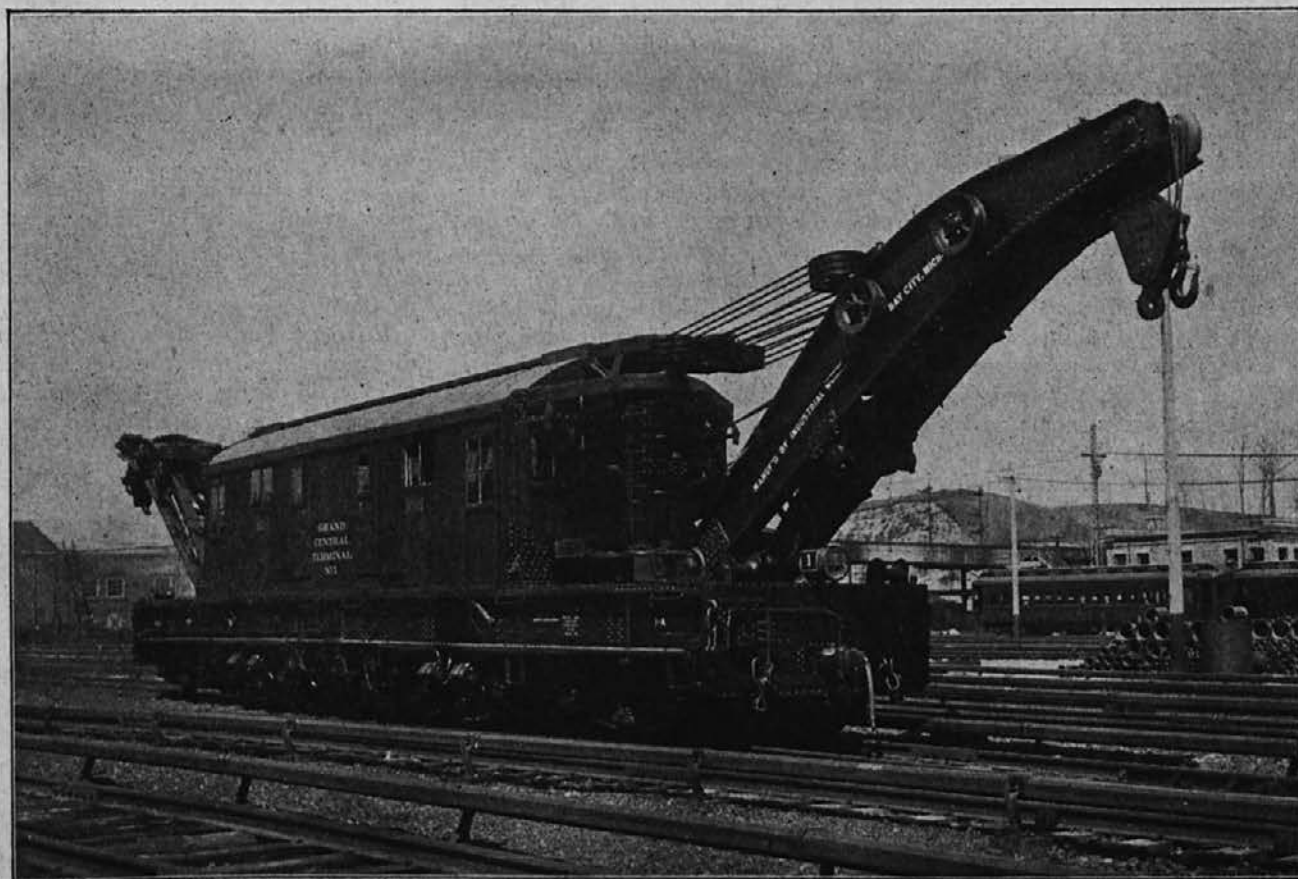
kov tudi Rimljani in drugi, a niso bile več tako lepe. Okoli l. 400 po Kr. so zaspale in so spale do leta 1896. Francoz baron Coubertin je zamislil lepo misel, da bi igre obnovili. Sklicjal je zastopnike raznih narodov v Pariz, pogovorili so se, in leta 1896 so jih obhajali prvič v modernem času, in sicer v Atenah, v deželi Grški, tam, kjer so se pričele. Od tedaj naprej se vršijo vsako četrto leto, samo l. 1906 so še enkrat Atene imele čas posebnega obhajanja. Leta 1900 so se vršile v Parizu, 1904 v St. Louis v Severni Ameriki, 1908 v Londonu, 1912 v Stockholmu na Švedskem, 1916 jih ni bilo, ker je bila vojska, 1920 v Antverpnu v Belgiji, a so bile pomanjkljive, letos pa spet v Parizu.

Sedanje, moderne olimpijske igre so seveda malo drugačne in prikrojene razmeram našega časa, namen je pa še zmeraj isti. Videl si v Parizu zbrane najboljše sportnike vsega sveta, lepoto, zdravje, moč in spretnost. En sam tak sportnik dvigne lahko ves narod, za vzor ga imajo, posnemajo ga, postanejo zdravi in življenja veseli. Naj rečejo nasprotniki telesnih vaj, kar hočejo, resnica je: pri enih vratih gre sport v hišo, pri drugih pa zdravnik in bolezen ven. *Dr. V. Šarabon.*

Električni žerjav na lokomotivi.

Teža vagonov dela večkrat hude ovire, ko je treba vagon dvigniti, če gre za popravila, če je skočil s tira ali če se je zgodila nesreča. Za navadna popravila si že še pomagajo. Vagon pahnejo v delavnico, ali ga z dvigačami dvignejo, tudi tir imajo tako napravljen, da delavci zlezejo v jarek med tračnice in od tam popravljajo vagon.

Toda kako usodna pa je zamuda, če se zgodi huda železniška nesreča. Pod vagoni so večkrat človeške žrtve, do katerih ni mogoče priti, hitra pomoč pa bi jim še otela življenje. Včasih se na grmadi več razbitih vagonov na tiru in je promet oviran za dlje časa. Da je v takih slučajih hitra pomoč mogoča, je ameriška centralna terminalna železniška družba velela zgraditi lokomotivo, na katero je pritrjen žerjav, največji te vrste. Ako se zgodi na železnici nesreča, pridreji na pomoč žerjav, ki dviga igraje poškodovane vozove ter izprazni v nekaj minutah progo, s čimer pomore reševalcem do ponesrečencev, če jih je kaj med razvalinami. Žerjav žene električna sila.

Ameriški električni žerjav na lokomotivi.

EGOSPODAR IN GOSPODINJA

VRTNAR.

Vrtnar pozimi.

Motil bi se, kdor bi mislil, da vrtnar pozimi nima posla. Res je sicer, da je zima čas počitka, toda ne za vrtnarja, ampak samo za zemljo in rastline. Pravemu ljubitelju vrtnarstva ne zmanjka dela nikdar. Dokler je vedro in kopno, je še polno opravil zunaj na vrtu. Kadar pa dežuje, zlasti pa ko zapade sneg in pritisne mraz, tedaj pa je vrtnarskega dela dovolj tudi v topli sobi ali v delavnici ali v shrambi.

Prva in najvažnejša dolžnost vrtnarjeva v začetku zime je, da skrbi za v a r s t v o vrtnega rastlinja, ki ostane čez zimo zunaj. Le-sem spadajo zlasti naše miljenke — rože. Takoj po Vseh svetih jih pripognemo k tlom in pripravimo odejo. Pokriti jih pa še ne smemo. Zaodeli jih bomo šele, ko bo začelo zmrzovati — torej proti koncu novembra ali celo v decembru. Nizke rože pa zaigramo z zemljo lahko že prej. Občutljivih vrtnih rastlin imamo pa še več. Kresnice ali krizanteme, zlasti šeboj, tritoma, hortenzije, nekatere naglje itd. je treba tudi pokriti z listjem ali kako drugo rahlo odejo. Pampaška trava mora biti zelo dobro pokrita in na suhem, sicer čez zimo pozebe. Sočna debla mladih jablan zavarujemo pred zajcem in solničnimi žarki, korenine obvarujemo pred voluharjem s strupom in pastmi. Preženejo ga tudi saje in karbolinej. Občutljive korenine pritličnega sadnega drevja zavarujemo z gnojem. Jagode so tudi hvaležne za rahlo gnojno odejo. Marelice in breskve ob zidu pokrijemo s smrekovimi vejami, da ne pozebe cvetno brstje in da se prerano ne razcveto. Zaloge zelenjadi v zakopih in toplih gredah skrbno varujemo hudega mraza, ob lepem vremenu pa zračimo.

Drugo istotako potrebno zimsko delo na vrtu je g n o j e n j e i n o b d e -

l o v a n j e z e m l j e. Naši ljubitelji vrtov še vse premalo poznajo in upoštevajo to važno delo. Zemlja, ki jo pozimi rigolamo ali globoko preštihamo in obenem primerno pognojimo, je vse drugače rodovitna nego celina, ki jo obdelamo in pognojimo šele spomladi tik pred setvijo. Z zimskim obdelovanjem se zatre tudi mrčes, ki prezimuje v zemlji, ker pride na vrh, ko zemljo obračamo. Kdor ima toplo gredo, mora pripraviti zemljo zanjo pozimi, gnoj za spomladno gnojenje preskrbimo tudi čez zimo, da se do pomladi zgodi. — Potrebnege in koristnege dela na vrtu je torej tudi pozimi dovolj. Pa nič odlašati, kajti nihče ne ve dneva, ko bo zapihala ledena burja in ko bomo nekega jutra našli vrt pregrnjen z belim prtom.

Tedaj pa na delo v toplo sobo! Najprej v roke obdelovalni načrt in zapiske iz prejšnjega leta! Na podlagi tega načrta in izkušenj minule dobe sestavimo n a č r t z a b o d o č e l e t o. Kakor povsod, tako je tudi tu potreben jasen načrt, k a j b o m o g o j i l i, k o l i k o od vsakega plemena ali vrste, ali samo za dom ali tudi za prodaj in n a k a t e r e m p r o s t o r u b o r a s t l a t a alj ona rastlina. Iz zapiskov minulega leta posnamemo, katere vrste so se najbolje obnesle, katere je treba izločiti, koliko semena oziroma rastlin bomo potrebovali od posamezne vrste itd. Brez načrta ni reda in brez reda ni uspeha.

Ko določamo prostor, kjer bo rastla ta alj ona rastlina, moramo upoštevati pravila o kolobarjenju in sploh o gospodarstvu na vrtu, da ne gojimo kake rastline po več let na istem prostoru. V tem oziru so zelo občutljive n. pr. zlahtnejše kapusnice, kakor karfijole, kolerabe, pa tudi zelje in ohrovt.

Šele ko na ta način vse temeljito preudarimo in doženemo, pregledimo ostanke semen iz prejšnjega leta in lasten semenski pridelek. Staro seme

preizkusimo, če je kalivo, slaba ali le dvomljiva semena izločimo. Potem si napravimo seznam semen, ki jih moramo kupiti, in jih takoj naročimo iz zanesljive semenske trgovine. Tudi sadno drevje, grmičje, gomolje, čebule — sploh vse rastlinje, ki ga moramo kupiti; in ki mora zgodaj spomladi v zemljo, naročimo pozimi. Kdor prej pride, prej melje. Šele spomladi naročena semena in rastline dobimo navadno prepozno in poleg tega še slabe kakovosti. Naročajmo pri domačih tvrdkah, ako so zanesljive.

Ob ugodni priliki pregledjmo pozimi vse vrtnarsko orodje. Kar je pokvarjenega, dajmo popraviti ali popravimo sami, kar manjka dokupimo. Orodje zaznamujmo z žigom, da se ne zamenja. Napravimo zapisnik vsega vrtnarskega orodja.

Skrben vrtnar pregleda večkrat čez zimo zaloge zelenjadi, sadja in rastlin, ki jih hranj čez zimo. Varovati je treba vse to blago posebno mraza in vlage.

Ptice pevke, te naše najboljše pomočnice pri zatiranju vrtnih škodljivcev, imajo pozimi hude čase. Dolžnost naša je, da jim pomagamo, ko jim narava odteguje svojo pomoč.

Ob zimskih večerih pa vrtnarske knjige in časopise v roke! Naj bo kdo še tako izurjen, vsega gotovo nikdar ne ve. Vsakdo potrebuje novih pobud. Pravi ljubitelj vrta je tudi velik prijatelj vrtnarskega čtiva. *M. H.*

MATI.

O ženski vzgoji.

Vzgoja se prične že pred rojstvom. Zato občujemo z ženo, ki je v blagoslovljenem stanju, vse izbraneje kakor sicer. Zato mora taka žena sama razumeti svoj položaj in biti tisti čas prav zaradi otroka izbrano dobra in lepa v svoji notranjosti in zunanosti. Vse njeno življenje, ki ga živi v času

nosečnosti, vpliva že na otroka. Zavedati se mora taka žena, da dá s svojim lepim življenjem že takrat otroku nekaj lepega, dobrega na pot v življenje. Takrat žena ne sme biti zadirčna, ne sme se vznurjati in stikati po stvareh, ki jo spravljajo v slabo voljo. Potrebno je, da gre mirno, z ljubeznivostjo preko stvari, ki ne vsebujejo dobrote. Vdaja pa se naj smeju in veselemu, živahnemu razpoloženju in naj se prav iz srca veseli in nasmeji vsaki majhni stvari, ki jo količkaj zabava. Saj bo vse to otroku na ljubo, saj prinese vse to otrok s seboj na svet. In mati bo dobila vse to stokrat povrnjeno v otroku, ki ne bo jokav, zadirčen, ampak bo zdrav, vesel in živahen v svojem smeju. Tako naj tudi žena ne pozabi svojega telesa. Hranj naj se dobro, zmerno in na čistočo naj polaga veliko važnost. Vse to pa naj dela redno, vedno ob istem času. Če žena nima časa, naj ga zato iztrga kjerkoli; tukaj mora biti red in za red mora biti čas. To je že vzgoja otroka. In če hočeš biti mati, imeti otroka, mu moraš dati sredstva za zdravo, krepko življenje. Če bo dala mati svojemu otroku na pot v življenje zdravja in veselo, živahno naravo, bo dala otroku veliko. In to je dolžnost matere do otroka, katere naj se mati živo zaveda, da se ji bo takoj zbudila vest, če ni bila izvršena popolno, točno.

Ko leži dojenček v posteljici, je brez moči za življenje. Njegov obstoj je dobra prehrana, nega telesa; v tem ima dojenček svoj svet. In zopet je tukaj mati, ki mu da največji, najlepši, najsladkejši svet, to je materina hrana. Pa že takrat, ko leži dojenček, ves majhen nebojčenček, mora vedeti, da niso sladkosti življenja za vsak čas, za vsako uro. Ne kadar hoče, ne kadar joka, ampak ob svojem času dobi dojenček hrane. Potrebno je to za telesa, potrebno za spoznanje majhne dušice, da dobi sladkosti po potrebi in ne po svojem razpoloženju. Mati pa naj pride, kadar je čas, in naj ne čaka, da jo otrok opozarja z jokom še in še.

Vse delo, ki ga zahteva otrok od matere, bodi materi v veselje in ga opravljaj iz srčne potrebe. Vsak dan okoplji dojenčka, še in še ga previj v sveže pleničke, še in še preperi srajčke in plenice, da bo otroku prijetno in sveže. S prehrano, ki jo dobi od matere, z rednimi kopelmi, s čistim perilom in svežim solničnim zrakom bo dala mati svojemu otroku trdno telesno podlago, ki bo v življenju otroka močen odpor zoper

vsako bolezen, in bo dala s tem tudi njegovemu duševnemu razpoloženju zdravo pot.

In ko je otrok-deklica že na nogah in izkazuje svoj »hočem in nočem«, naj premisli vsaka mati dobro svoje življenje. Preudari naj, kdaj je bila njena osebnost v škodo življenju, kdaj je bila njena osebnost v korist življenju, kaj vsebuje njena osebnost dobrega, kaj slabega. Spoznava naj tudi v otroku očetov značaj in svoj značaj. Potem naj pregleda življenjsko pot roditeljev in si dobro podčrta, kaj je v deklici vzgajati, krepiti; kaj je treba v deklici miriti, speljati na pravo pot. Mati naj ve, da je pot njene hčerke njena pot. Najlepša, najboljša pot, največja sreča je za deklico, če je vzgojena v skromnosti, ponižnosti, samozatajevanju in zna ločiti dobro od slabega. S to vzgojo ne odlašaj! V ta namen vzgajaj pri igračah, oblekah, čistoči, hrani in pri občevanju sploh. Bodi pri zahtevi dosledna vsak hip, da bo imela vzgoja svojo ravno smer. Dobrote ne pozabi! V potrpljenju do slabih nagnjenj bodi z otrokom previdna, pa ne popustljiva. Le z dobroto navajaj otroka v drugo, dobro smer. V materinski ljubezni pa ne kviri otroka. Naj te slab dovtip ne zabava in se mu ne smeji, da ga otrok ne bo ponavljal zaradi njegove prikupljivosti. Ljubi v otroku lepe, dobre stvari, čeprav so vsakdanje in majhne, in ne ljubi slepo vsega, kar je otrokovega, češ, saj ne ve, kaj dela. Otrok ne ve, ne razume, ali navada je »železna srajca« in to odnese otrok s seboj.

Zato pazi tudi, da je tvoje vedenje kar najlepše, posebno vpričo otroka in vpričo vseh, ki občuješ z njimi. Otrok ponavlja vse, kar vidi, kar sliši. Bolj devzetan je za slabo kakor za dobro. Zato ni zadosti zunanja olika, ampak bodi vezana z notranjo omiko. In to je srčna omika, ki jo otrok dobi od matere. Srčna olika, srčna kultura razodeva človeka, ne gola učenost, ki je brez srčne kulture pusta in prazna.

In ko stopi nekega dne pred tebe, mati, tvoj otrok-deklica, zrelo deklica, ki ne ve, kaj bi z življenjem, povej ji, da je življenje delo. Dekle ne sme ineti niti časa pomisliti, kaj bi. Delo jo čakaj, da si opravi roko podajajo, le izpremembra naj bo. Zdaj duševno delo, zdaj telesno; zdaj knjige, zdaj domača dela. Prepusti dekletu v šolskih počitnicah za mesec dni samostojnost v gospodinjstvu, to je za življenje zelo zdravo. Nauči naj se samostojno živeti resnično življenje, spozna skrbi, začne raču-

nati z vsakdanjostjo, upošteva čas, denar, razumeva delo in začne spoštovati prav to delo, ki ga je poprej omalovaževala. Ne brani pa dekletu, če hoče spoznati novo stvar. Ne kaži ji nezaupanja do njenih zmožnosti. Nasprotno, če je dekle malodušno, pusti ji, da samostojno ukrepa. Če je bila v tem neprevidna, naj vseeno stvar izvede do konca, da sama zana, da ni bil njen ukrep najboljši. O ničemer pa naj vzgojitelj ne govori omalovažujoče. To goji do stvari ne-spoštovanje. Spoštovanje pa je vzgojenemu dekletu potreba. Spoštovanje, ki živi v dekletu, je opora tudi njej. Zakaj, če daje spoštovanje, ga bo tudi zahtevala. Odpri ji vrata v svet in njega spoznanje na stežaj. Ne odrekaj ji, česar si želi; le ti, mati, živi ob njeni strani. Skloni se k času, k mladosti svoje hčere, in bodi dostopna njeni veselosti. Ne kliči v hčerkino razpoloženje svoje razsodnosti in modrosti. Bodi pa, mati, oprezna in stroga brez ugovora v nesposodbnih rečeh, ki so se mogoče prikradle v dekletovo dušo. Morala je tista pot, ki na njej dekle raste in pade. Zato vzgajaj dekleta v veri, v Bogu. In ne pozabi, mati, da vzgajaš hčer za ženo, za mater, za človeka, ki bo rodil zopet novo življenje. Če boš vzgajala, mati, s to mislijo, boš razumela veliko delo, ki hodi s teboj.

Spisala Š.

Nekaj besed.

Poznamo besede o negi telesa, poznamo jih o ureditvi stanovanja, slišimo jih o telovadbi, o higijeni, o boleznih, o zračenju, o škodljivem vplivanju prahu, o lepem smehljaju rož in solnca. Imamo društva in krožke in civilizacijo in kulturo. Pa vse nič ne pomaga, življenje gre svojo pot, izprijenost se širi, zloglasno je že postalo ime »moderne dobe«. Zakaj tako?

Ker so vse tiste besede brez pomena, ker ne utegnejo imeti nikakega vpliva društva in krožki, če človek sam noče: če nočeš paziti na nego duše, če si ne znaš urediti duševnega stanovanja, če se nočeš izuriti v duševni »telovadbi«, če ne paziš na higijeno duše, če se ne zanimaš za svoje duševne bolezni, če nočeš prezračiti svojih notranjih misli in želja, če nočeš vedeti, kako škodljivo vpliva zaprašena duša, če ničesar ne veš o lepem smehljaju duševnih rož in duševnega solnca, ki je Solnce.

Všeč ti je tvoja zunanost in prija ti lepa obleka, da se z zadovoljstvom ogleduješ v zrcalu. Kako bi ti bilo in kakšen bi bil tvoj obraz, če bi izne-

nada stopilo ogledalo tvoje notranjosti, tvoje duše predte? In če bi na bleščeči se promenadi hipoma zagledali drug drugega, kakršni smo v svoji notranjosti? Če bi si pogledali iz dna v dno in bi se premerili z očmi duše?

In tako te gledajo tvoji otroci, mati, in te vidijo. Da te ne bo nekoč sram vpričo njih in da te ne bo sram v večnosti pred Sodnikom!

Marija Kmetova.

KUHARICA.

Božično pecivo — medeni keksi.

Deni v skledo 3 *dkg* sirovega masla, 6 *dkg* sladkorja, celo jajce, dve žlici mrzlega mleka, polno žlico medu, velik ščep cimeta in nageljnovе žbice, drobno zrezane limonove lupine in $\frac{1}{2}$ *dkg* natrona. Vse to dobro zmešaj, prideni 28 *dkg* moke in napravi iz vsega tega testo, ki ga dobro ugneti. Testo razvaljaj pol mezinca na debelo, razreži z različnimi majhnimi vzorčki in zloži vse na pomazan, z moko potresen pleh. (Ako imaš keks za okrasek drevesčka, izkroži koščke še v sredi z obodcem ali majhnim naprstnikom.) Pomaži jih z jajcem in rumenkasto zapeci.

Dobri šarkelj.

Mešaj 12 *dkg* sirovega masla, 12 *dkg* sladkorja, 2 rumenjaka in 1 celo jajce. Ko si 10 minut mešala, prideni 56 *dkg* moke, 3 desetinke litra toplega mleka in 2 *dkg* vzhajanih drož, ki si jih razmočila v par žlicah mleka z žličico sladkorja; potem prideni še prav malo soli; vse narahlo zmešaj in stepaj 15 minut, prideni še drobno zrezane limonove lupine in eno pest rozin; stepaj še par minut. Stresi stepeno testo v dobro pomazan model, ki ima v sredi cev, in postavi na gorko, da vzide; nato ga pomaži z jajcem in peci v srednje vroči pečici $\frac{3}{4}$ ure.

Svinjska ribica.

1 *kg* ribice nasoli in s slanino pretekni; položi jo v kozo, prideni par dekagramov sirovega masla, vejico timijana, dve nageljnovi žbici, par zrn popra in par kapljic kisa; nafo pokrij in duši. Ko je skoro dušena, prideni paradižnik, vzeti iz slane vode ali iz kisa. Ko še nekaj minut dušiš, ribico razreži, zloži na krožnik in precedi polivko po mesu, ki ga nato obloži z dušenim rižem, z makaroni ali s čim drugim.

Jabolčni narastek.

Nastrgaj 1 *kg* olupljenih in pečk očiščenih jabolč, prideni jim 3 *dkg* sesekljanih orehov, 4 *dkg* sladkorja,

8 *dkg* rozin, ščep cimeta, 1 do 2 žlici ruma in vse to dobro zmešaj; stresi v skledo, v kateri se bo narastek pekel. Nato zmešaj 3 *dkg* sirovega masla, 10 *dkg* sladkorja, osminko litra mrzlega mleka, 3 rumenjake, sneg 3 beljakov in 10 *dkg* moke; vse narahlo zmešaj in polij po jabolkih. Postavi v pečico, da se počasi zapeče. Narastek postavi v skledi na mizo.

Jabolčna pena.

Speci in pretlači 1 *kg* opranih kiselkastih jabolč; shlajenim primešaj eno žlico sladkorja in jih naloži na plitvi krožnik v kopico. Napravi sneg iz treh beljakov, primešaj mu 15 *dkg* sladkorja, obloži s tem snegom jabolka, da se nič ne vidijo. Postavi v pečico, da se sneg nekoliko zarumeni. Postaviš lahko kot gorko ali mrzlo jed na mizo.

Sadni ali božični kruh.

Kuhaj $\frac{1}{2}$ *kg* suhih hrušk, pa ne premeško, odcedi in skuhaj na hruševi vodi $\frac{1}{2}$ *kg* opranih suhih češpelj; odcedi tudi te in zreži hruške in češplje na rezance, toda pečke in peclje odstrani. Razen tega zreži 1 *kg* suhih fig, $\frac{1}{4}$ *kg* dateljnov, $\frac{1}{2}$ *kg* debelih in opranih cveb. Vse skupaj zmešaj in prideni še $\frac{1}{4}$ *kg* debelo zrezanih orehov, od dveh limon in ene pomaranče lupine, drobno zrezane, 14 *dkg* sladkorja, velik ščep cimeta in nageljnovе žbice, nato vse skupaj polij z $\frac{1}{8}$ l ruma in vse dobro premešaj; nato pokrij in pusti čez noč v loncu. Drugi dan napravi iz 1 *kg* moke in vsega potrebnega bolj voljno mlečno testo in ga pusti, da vzhaja. Potem raztrgaj tretjino testa in ga dobro zmečkaj med nadev, da nadev drži skupaj in se testo nič ne vidi. Iz ostalega testa napravi štiri hlebčke ter vsakega posebej razvaljaj v podolgasto, za prst debelo krpo. Razdeli nadev na vsako krpo enako, naredi bolj ploščnate klobase, zavij vsako v testo, dobro stisni ter obrni štručico, da je tista stran, kjer je stisnjeno, spodaj. Zloži štručice na pleh ter jih pusti, da vzhajajo 1 do 2 uri. Pomaži z raztepenim jajcem, pa počasi peci $1\frac{1}{4}$ ure. Ta kruh se šele drugi dan reže.

Medeno pecivo z limonovim ledom.

Mešaj par minut 5 *dkg* sirovega masla, 2 jajci, 12 *dkg* sladkorja, 2 žlici medu, pol žličice nastrganega ingverja, pol žličke cimeta in nageljnovе žbice, pol limonove drobno zrezane lupine in 1 *dkg* natrona. Prideni $\frac{1}{4}$ *kg* moke, eno žlico mleka, dobro zmešaj, stresi na desko in pogneti še

s $\frac{1}{4}$ *kg* moke; ko si dobro ugneta, razvaljaj za pol prsta na debelo in položi krpo na pomazani in z moko potreseni pleh in peci v srednje vroči pečici. Pečeno zreži na podolgate rezine, ki jih pusti na plehu, in po vrhu pomaži z limonovim ledom. (Limonov led ali glazura se pa takole napravi: Deni v skledico en beljak, 12 *dkg* sladkorja in sok ene limone ter mešaj pol ure.) M. R.

UMNA GOSPODINJA.

O živilih.

(Konec.)

Zagovorniki brezmesne hrane.

Zdravniki druge struje niso spoštovali več Liebigove domneve glede prehrane. Dr. Niemayer je pisal: »Uspehi raziskovanja o redilnosti živil so postali po sedaj priljubljenem poljudovanju znanosti zelo hitro last vsakega in vseh, ker daje kemična formula, ki je na videz tako lahka, vsakemu Janezu in Pepetu ključ v roke, da ga kar vtakne v vrata — in vrata se odpro! To povzroča v praksi več zmede kakor blagoslova, kajti napačno je, ako hočeš obračati v dejanja po kemikih izračunane vsote ali ravnati se po geslu: 'Meso daje meso.' Pomisli, da ne kuriš železne lokomotive z železom in da velike živali, kakor konj, slon, ki imajo močne kite in kosti, niso mesojedi.«

Niemayer zavrača prisposodbljanje človeka s strojem in nadaljuje: Pri prehrani sploh ne odloča kemična redilna vrednost živil, ampak moč organizma, ki se zna ali ne zna prilagoditi hrani.

Upoštevati je treba pri izbiri in odmeri hrane zdravje in delo dotične osebe: »Kar je za kovača, ni za krojača.« Chassot je izračunal, da izgubi človek v 24 urah približno 24 del svoje teže, in sklepal po tem, da bi moral nadomestiti izgubo s približno toliko množino jedi.

Tudi to se ne da kar tako splošiti, kajti stroj je mrtvo, človek pa živo bitje; stroji so narejeni po enem vzorcu, človek je pa vsak zase nekaj posebnega; ta potrebuje pri veliki postavi čudno malo hrane, oni, ki je majhen in suh, pa poje neverjetno veliko. Temu prija bolj mesna, onemu rastlinska hrana. Stvarnik nam je dal na razpolago vodo, polje in gozd in um, da si izbiramo. Ne pozabimo: »Kar kovaču godi — lahko krojača umori.«

Tudj dr. Chotomas se upira Voitovi zapovedi o prehrani in dokazuje v svoji »Ceneni prehrani«, da so re-

zanci z sirom, cvrtje, gobovi zrezki bolj redilni kakor drago meso. Kdor dela naporno, mora uživati precej škrobovih (močnatih) jedi, ker so dokazale fiziološke preiskave, da ne daje meso sile in moči, ampak — škrobovine. Zato naj se drži delavčeva družina le testenih jedi. »Žal, da je dobra jed iz moke in jajc pri nas že skoraj pozabljena. Moderna kuhinja vpije samo po egiptovskih loncih, naše kuharice znajo kuhati samo meso in zelenjavo, dosti mladih gospodinj ne zna zamesiti rezancev, štrukljev in podobnega, ne zna skuhati žličnikov, kaj šele, da bi znala pripraviti prave švicarske malune, plaine ali pizokle. Bilo bi res potreba, da uvajamo svoje hčere v umetnost kuhanja in da se izurijo za pripravljane naših domačih jedi; bilo bi res dobro, da bi naredila dekleta kakor fantje eno leto vojaščine — vojaško leto v kuhinji in drugem gospodinjstvu. Umetnost kuhanja umira pri nas. V boljših hišah kuha posel, gospodinja ne pozna več kuhinje, v nižjih slojih je žena tovarniška delavka, ne zna gospodinjiti, ne zna izhajati, ne ve, kaj je redilno in kako se kupi poceni. Mož se zapije, pijančevi otroci pa pridejo državi v breme. Vprašanje o prehrani je javno vprašanje. Lačen državljan ni zadovoljen, znanje o redilnostih cenjenih živil je državno vprašanje. Zato je dolžnost države, da bi skrbela za mnogo in dobrih gospodinjstev šol za vse sloje.«

Kakor švicarski zdravnik dr. Chotomas, misli tudi bavarski zdravnik dr. Thalheimer: »Voit je vzel ljudem zaupanje do tečne in zdrave rastlinske hrane. Toploto proizvajajo, kakor so dokazali poizkusi kemikov novejšee dobe, maščoba, sladkor in škrob. Le v sili pritegnejo te redilnice na pomoč beljakovino. Voitova odmera beljakovine je vse prevelika. Težko je določiti natančno, koliko posameznih redilnic potrebuje človek na dan. Voit je vplival veliko let na zdravnike, ki so za njim učili, da je porcija mesa potrebna za pravilno prehrano. Jaz sem že dolgo dvomil o pravilnosti Voitove domneve, saj sem videl v svoji mladosti, da je hrana kmetov skoraj brezmesna in da opravljajo ob njej svoje težko delo in dočakajo visoko starost. Preživel sem večino svoje mladosti v Unterfranken. Tedaj so tam uživali zelo malo mesa. Spominjam se mlatičev, velikih krepkih mož s hribom, ki so mlatili po 12 do 14 ur ob krompirju, mrvsi sirovega masla, beli kavi in kruhu. Pri nas doma smo živeli približno tako, mesa je prišlo malo na mizo. Sodim, da je

užil moj oče na dan komaj do 40 gramov beljakovine (Voit je hoče 137!), pa je prehodil na dan po 70 km. Moj ded je hodil peš v Würzburg in nazaj — naredil je po 100 km na dan. Ded je dočakal 84, moj oče 89 let, oba sta umrla od starosti. Očetov sosed je dočakal 95 let, delal je v letnem času od 4 zjutraj do 9 zvečer. Povedal mi je, da je užival vse svoje dni samo ob nedeljah nekaj mesa.

Hotel sem preizkusiti sam na sebi vpliv rastlinske hrane. Začel sem tako, da nisem pokusil celo leto alkohola, da bi bila moja sodba tem bolj jasna. Nato nisem pokusil 4 leta mesa. Naslednjih devet let sem užil le tu pa tam malo mesa, na potovanju in na obiskih. Prva leta sem tehtal več tednov zaporedoma sestavo svoje hrane in sem zračunil, da dobivam poprečno po 50 gramov beljakovine pri 2000 kalorijah,* v naslednjih letih, ko sem užil tuintam malo mesa, se je povisala mera beljakovine na 60, kalorij je bilo 2700.

Po 13 letih takega življenja sem pridobil na telesni moči; laže kakor poprej se telesno gibljem, duševno pa delam po 12—14 ur, ne da bi se utrudil kaj posebno. Pred tem abstinencnim življenjem sem tehtal 160 funtov, telesna dolgost 172 cm. Prva 4 leta sem izgubil 4 funte na teži, počasi pa sem pridobil in zdaj imam 168.

Na svojih potovanjih po tropičnih deželah sem dobil dvakrat, kakor tudi moji mesojedi tovariši, hud črevesni katar in sem ga prebolel prav tako kakor oni. V Italiji sem dobil vnetje ušesne slinavke in hudo influenco, odporna moč mojega telesa ni bila v teh slučajih nič manjša kakor mesojedih bolnikov.

Profesor Thittenden v New-Hawen je preživel 6 univerzitetnih profesorjev 6—24 mesecev s hrano, ki je imela v sebi po 50 gramov beljakovine na 2000 kalorij na osebo. Telesna teža teh gospodov se ni izpremenila, njih možnost delovanja, tako duševna kakor telesna, se ni zmanjšala in zdravje se je poboljšalo. Pet mesecev je preživel Thittenden 13 aktivnih vojakov s hrano, ki je vsebovala 55 gramov beljakovine. Uspeh je bil kakor pri profesorjih. Nato je preživel 8 atletov na ta način. Ti možje so uživali dotlej po 150 gramov beljakovine na 4150 kalorij. Šest mesecev so uživali rastlinsko hrano in opravljali nemoteno svoje delo, da, postali so celo še bolj močni. (Po starem reku naših kmetov, da je močnata jed močna jed.)

* Stopnja toplote, ob kateri se segreje liter vode do 1° C.

Kot zdravnik sem prepričan, da je najboljša hrana ona, ki ima poleg neke mere maščobe veliko sladkorja in škroba in le malo beljakovine. Z gospodarskega vidika ima taka hrana veliko prednost posebno za tiste, ki imajo vsega doma, a kupujejo meso. Gospodinja se mora ravnati pri hrani po geslu: dosezi veliko z majhnimi stroški. Manjše popraševanje bo pritisnilo mesne cene, znižana cena enega predmeta pa pritisne še na druge.«

Anglež Leves je bil prvi, ki je nastopil javno napram Liebigovi domnevi o potrebi mesne hrane. Studiral je medicino v Monakovem. Dr. Niemayer poudarja, »da je imel Leves pogum.« Treba je bilo tedaj poguma, nastopiti proti bolezni uživanja mesa, poguma posebno na Angleškem, kjer jedo meso zjutraj, opoldne in zvečer in bolujejo zato Angleži zelo na živčnih boleznih in zavapnjenju žil.

Angleži so prinesli svojo mesojednost tudi v Ameriko. Američanski način hrane pa izvira tudi od tod, ker so prvi naseljenci živeli večinoma od lova. Imajoč prebogato izbiro živali, so lovili zaradi kože in prišli tako do hrane in dobička. Pa tudi v Ameriki in Angliji se širi spoznanje o koristi rastlinske hrane; so verske skupine, ki zametavajo vsako uživanje mesa in alkohola.

Na Francoskem so pisali prejšnje čase samo o tem, kako se dobro kuha. Slavni pisatelji, kakor Aleksander Dumas, so pisali kuhinjske knjige, francoski kuharji so nosili slavo svoje domovine širom sveta. Zdaj pišejo in dokazujejo tudi tam, da mora odgovarjati hrana zahtevam zdravja in ne samo zahtevam razvajenega okusa.

»Veda o prehrani«, piše Paul Marion, »je bolj težka kakor bi si kdo mislil. Uživati toliko, da se obdržiš pri moči, ne da bi si obložil kri z zastalinamj in ne da bi trpela pomanjkanje, to je jedro nove znanosti, ki zaposluje učenjake vsega sveta. Pišejo in predavajo o njej znameniti možje. Bernard Gautier, ud Academie de medicine de France, Bailard šef-zdravnik francoske armade, učenjaka König in v. Norden, ravnatelj Variot, Pinnard, Chaumet in mnogo drugih. Tako važno je vprašanje o prehrani, da je določila leta 1907 Academie Française visoko nagrado delu »Umno kuhanje za bolne in zdrave — redilna snov in njena uporaba«, ki ga je spisala Auguste Moll-Weis, predstojnica. — Največji apostol nove križarske vojne zoper nevednost Francozov glede sestave

hrane pa je, piše Paul Marion, profesor Landouzy, dekan zdravniške fakultete v Parizu. Več let je prirejal s svojimi sotrudniki v bolnici Laënee ankete o prehranjevalnih razmerah priških delavcev, uradnikov in rokodelcev. Sklepe anket so priobčili, objavili so mnogo praktičnih nasvetov in štiri tabele s pregledom o denarni in redilni ceni živil. Landouzyjeva predavanja na univerzi, pouk v bolnici, razširjajo že štiri leta novo znanost po Parizu.

Bivši predsednik ljudovlade, Casimir Perier, ki se je ogreval za vsako vprašanje ljudske prosvete, je naprosil pred svojo smrtjo Landouzyja, da bi skrčil svoj »kurz o prehrani«, obsegajoč dvanajst predavanj, v eno samo »konferenco« za malomeščane in delavce. Landouzy je predaval v Sorbonni. Zdaj pozna ves Pariz postavke umne prehrane. Treba je izenačiti dohodke in stroške, postopati moramo kakor dobri trgovci. Z veliko vneto žigosa profesor Landouzy »predsodek o mesu«: Zarebrnica stane sedemkrat toliko kakor 60 gramov suhega fižola, zarebrnica ima samo 45 kalorij, fižol pa 200. Francosko ljudstvo zaničuje suho zelenjavo kot manjvredno in zametuje sladke jedi kot razsipnost. Oboje je napačno. Sladke jedi redijo dosti bolje nego meso. Kilo piškotov ima 1000 kalorij. Sladkor se ne ceni pri ljudstvu še dovolj.

In še nekaj je omenil Landouzy, nekaj važnega za ljudstvo, ker je prav pri bolj revnih navada, da živi gospodinja o »božji milosti« in se tolaži z napačnim mnenjem, da je ženski treba manj hrane kakor moškemu: »Spol ne dela razlike, odločujejo samo starost, teža in delo. Pri konjih ne razločujejo ob odmeri ovsu in sena glede konja ali kobile, tudi ljudje bi bili lahko tako pametni. Pa za konje gledajo povsod bolj, da dobe kolikor in kar jim je treba. Za ljudi niso doslej dosti tehtali in mislili; o potrebah konj pripoveduje cela literatura in vsak otrok ve, da ima konj rad sladkor. Pri prehrani ljudi smo še v teoriji, pri konjih že v praksi. Tako je opustila pariška družba izvoščkov klasično krmljenje konj s senom in ovsom, hranijo jih zdaj bolj po gospodarsko, po tržnih cenah — s slamo, malasirano šoto, grahom, fižolom. Konji dobe ceneno in krepko hrano, delajo več in so zdravi. Želel bi, da bi ravnali z ljudmi kakor s konji. Treba bo uvesti »pouk o menaži«.

Italijanski zdravnik Merlini je rekel, da se izkuha večina boleznih v že-

lodcu; »prehlad« pravimo, pa bi morali reči: »želodec sem si pokvaril«. Zato se zdravijo preprosti Italijani s postom in zato zapisujejo moderni zdravniki pri mnogih boleznih strogo dieto.

Zato ne poudarjamo nikdar dovolj važnosti znanja o živilih. Tudi pri nas pišejo, predavajo in učijo s hvalevredno vneto o tem zdravniki, profesorji, gospodinjske knjige in šole — toda žal, da ležijo na kmetih knjige po zaprašeni policah. Če jih vzame kdo tu in tam v roko, jih koj odloži, ker je truden od telesnega dela in ne mara težkega berila. Mestna mladina z odrastlimi vred — gre rajši v kino, čita rajši kaj mikavnega. Nam se ne ljubi misliti in računati. Da bi cenili hrano po tem, koliko toplote nam da, in računili na kalorije, izvabi marsikomu smeh.

Zato se pa vrsti na marsikateri mizi krompir in cikorijska čorba, tečajni črni kruh se je umaknil nularici, fižol, kaša, bob, se umikajo načinu prehrane, ob kateri umira vsa družina počasne smrti. Jetika, bramorji, bezgavke, slab vid, staranje so posledica splošnega nepoznanja redilne vrednosti živil. Čudimo se delavčevi ženi, še bolj se pa moramo čuditi, ako slišimo uradnikovo ženo, ki se pohvali: »Pri nas je vsak dan meso.« Kupuje ga 1 $\frac{1}{4}$ kg za 6—8 oseb! Utemeljuje svoje kuhanje tako: »Najlaže shajam in najmanj dela imam. Juha, meso, krompir pa kaka polivka, pa mi še krompirja ni treba zabeliti.« Pomislimo, kaka voda je tisto, kar imenuje juho! Koliko bolj redilna bi bila lečna, fižolova ali kaka druga postna juha. Krompir — voda, juha — voda! Potem si omoti gospodar želodec s tobakom, otroci vprašujejo venomer po kruhu.

Seveda ni potreba, da bi znala vsaka preprosta ženska oceniti, koliko je te ali one redilne snovi v tem ali onem živilu; ni potreba, da bi vsaka tehtala na grame in miligrame; res je, da so gospe, ki poznajo vso kemično sestavo živil, a ne znajo skuhati malo kosila, ki ga zna skuhati njena kuharica, kateri se še ne sanja o kemični sestavi živil.

Vse to je res. Ali nekoliko splošnega znanja in preudarka pri kuhanju pa že lahko pričakujemo in zahtevamo tudi od preproste ženske, več pa od izobražene. Saj ni treba seči po vsaki novotariji; držni se praktičnih izkušenj naših mater, kjer je prav, in prisvoji si, kar slišiš in vidiš koristnega v novi dobi!

A. R.

O slabih navadah.

Navada — železna srajca. Če jo oblečeš, se je težko odkrižajš. Zato je bolje, da se ne oklepaš z železnimi srajcami in živiš rajši prosto in lepo.

Kaj rade se oprimejo človeka slabe navade, da sam ne vé kdaj in kako. Kadar so že v nas in so nam v napotje, v nadlego, jih ni več moči odpraviti. Zato se je treba bati slabih navad in rajši s premagovanjem storiti prav to, česar ni v nas, pa je vendar dobro in lepo.

Zelo slaba navada je jutranje poležkovanje zdravega človeka. Prinaša slabo voljo, ki je v napotje ves dan. Zakaj, že tedaj, ko vstajaš, zapaziš, da srajca nima gumba. Da bi prišla drugega, ne utegneš več. Brž poiščeš zaponko, da si spneš srajco. Zaponka te bode ves dan ali si pa v skrbeh, da se vidi, in prerivaš obleko sem in tja, da bi skrila zaponko, ki se morebiti kaže izza obleke.

Ko oblačiš spodnje perilo, se utrga trak in ti nimaš časa, da bi ga prišla. Zvežeš skupaj in tako ostane to tudi drugo in tretje jutro, dokler se ne utrga vnovič na cesti in imaš nepriliko.

In ko oblačiš nogavice, zapaziš, da so na peti raztrgane. V naglici iščeš šivanko in sukanec iste barve. Mudi se ti in sukanca te barve ne najdeš. Nogavice so črne, v šivanki pa je bela nitka. S tem zašiješ nogavico kar površno in jo oblečeš. Iz čevlja se vidijo beli šivi. Poiščeš tinto in jih zamažeš. Še ni dobro. Sezuješ čevljev, primeš peto nogavice in jo potisneš niže v čevljev. Ves dan te skrbi, ali se vidi raztrgana in umazana nogavica. Slednjič tečeš z doma na delo brez robca, a si polna nahoda.

In to vse zato, ker imaš navado, da zjutraj poležkuješ in ne znaš zgodaj vstajati. Ves dan te nekaj skrbi, ti je neprijetno, te jezi in vse to te spravlja v slabo voljo, da ne moreš s pridom delati, veseliti se in mirno uživati božjega dneva.

To si naredila enkrat, si naredila drugič prav tako in potem si delala to že podzavestno, iz navade. Slabo voljo pa si stresala kar križem prav radi tiste zaponke, prav radi zavozlanega traku, nezašite nogavice.

S takimi navadami, ki so sicer majhne in neznatne, oblečeš nase slabo navado, ki je železna srajca. Če pa hodiš po svetu z železno srajco, je to težko in neokretno breme, ki se ga boj in ga ne nosi!

Spisala S.

PISANO POLJE

Macedonija.

Piše prof. Fr. Grafenauer v Štipu.
(Konec.)

Tretja balkanska vojna.

Balkanci, ki so složno nastopali proti »bolnemu možu« v Carigradu, kakor so zvali razpadajočo turško carjevino, niso te sloge dolgo ohranili. Že tekom balkanske vojne so se pokazala med Srbi in Bolgari nasprotja, ki se sčasoma niso zmanjšala, ampak so postajala vse večja, tako da je končno med njimi odločevalo orožje. Težko je odgovoriti, kdo je zakrivil to bratsko krvoprelitje, ki je zadalo i Bolgarom i Srbom več izgub kot obe balkanski vojni skupaj! Bolgari trdijo, da so krivi Srbi, Srbi zopet dokazujejo, da je krivica samo na bolgarski strani. Ako se postavimo na srbsko stališče, popolnoma razumemo njihove zahteve po zadoščanju in odškodnini na vzhodnem ozemlju, ko so na zahtevo Avstrije morali zapustiti Albanijo.

Bolgarsko-srbska vojna je stala obe strani ogromnih žrtev, ker sta se srečala dva nasprotnika, oba enako močna, oba enako hrabra. Težko je namreč reči, kdo je boljši vojak, Srb ali Bolgar. Oba sta junaka!

Vojno so pričeli Bolgari v noči od 29. do 30. junija 1913, ker se niso mogli sporazumeti s Srbijo glede meja osvobojene Macedonije. V začetku so Bolgari dosegli znatnih uspehov, tako da se je cela srbska fronta pomikala na zapad, a vendar niso Bolgari fronte nikjer prebili. Takoj nato so Srbi izvršili protinapad in bili 1. julija zgodaj zjutraj bitko ob reki Bregalnici, bitko, ki je ena najbolj krvavih v vsej zgodovini Balkana. Z neprimerno hrabrostjo so Srbi napadli bolgarske postojanke, a Bolgari zopet so se branili hrabro kot Levi. Velika bregalniška bitka se je končala šele 9. julija, ko je bolgarska vojska zapustila

Štip in se pomaknila na vzhod. Zmagaja je bila sicer na srbski strani, a vojne še ni bilo konec. Bolgari so še vedno napadali srbsko mejo od Krive Palanke pa do izliva reke Timoka v Donavo, a večjih uspehov niso dosegli. Posrečilo se jim je sicer, da so zavzeli srbsko mesto Knjaževac, a srbska vojska jih je kmalu zapodila preko meje. Kakor niso Bolgari po porazu na Bregalnici napadali Srbov v večjem obsegu, tako tudi Srbi niso mogli zasledovati Bolgarov, ker so bile njihove moči radi dolgotrajnih borb izčrpane in je obenem njihova armada mnogo trpela radi kolere, ki je pokosila več vojakov nego sovražno orožje.

Bolgarijo so njeni sosede kmalu prisilili, da je zaprosila za mir. Dan po končani bregalniški bitki, 10. julija, je Rumunija nepričakovano napovedala vojno zaradi nekaterih nerešenih obmejnih zadev. Ker je bil največji del bolgarske armade na srb-

ski meji, je Rumunija brez vsakega resnejšega odpora prodirala na jug in se nenadoma pojavila nekoliko kilometrov pred samo prestolico Sofijo. Pa tudi Turki niso držali križem rok, ko so videli zadrego Bolgarov; tudi oni so jim napovedali vojno in z majhnimi žrtvami zavzeli 21. julija Odrin. Tako so Bolgari izgubili trdnjavo, za katero so v prejšnji vojni v družbi s Srbi toliko žrtvovali. Ko so se še Grki postavili proti Bolgarom, jim ni preostalo drugega, nego da so prosili za mir.

30. julija 1913 so se začela mirovna pogajanja v rumunski prestolici Bukarešti. Ta dan je važen zlasti zato, ker so se takrat prvič v zgodovini sešli vsi balkanski narodi, da si s a m i uredijo svoje medsebojne odnose, in niso pustili evropskim velesilam, da se mešajo v njihove stvari. Mir, podpisan 10. avgusta, je določil sledečo mejo med Srbi in Bolgari: od Donave na jug ostane stara bolgarsko-srbska meja, od vrha

Turkinje na potu v okolici Skoplja.

Paterice na jug je meja stara bolgarsko-turška, dalje razvodnica med rekama Vardarjem in Strumo do planine Belasice, kjer se stika z bolgarsko-grško. Srbom je na ta način ostala Macedonija na levi in desni strani Bregalnice, kjer leže kraji Kočane, Radovište in Štip. Drugi del Macedonije so si razdelili Bolgari in Grki.

Zmage krščanskih balkanskih narodov nad mohamedanskimi Turki se je razveselil tudi naš slovenski narod. Do l. 1912 smo Slovenci o Balkanu prav malo vedeli in redki so bili naši ljudje, ki so ga prepovali. Ali vseeno se je naše celokupno časopisje takoj v začetku postavilo odločno na slovansko stališče. Ves naš narod je iskreno želel, da bi bili Turki premagani, po naših cerkvah in drugod so se nabirali milodari za krščanske ranjence.

Srbija se je po balkanskih vojnah povečala za 39.000 km², t. j. skoro za štiri predvojne Kranjske. Glavna naloga je čakala Srbijo šele po sklepu miru: zapuščeno deželo, ki je bila pet stoletij pod turško upravo, je bilo treba iz temelja preurediti. Macedonija je potrebovala dobre uprave, novih cest, treba je bilo zidati šole, katerih je bilo jako malo, z eno besedo, Srbijo je čakalo ogromno, a hvaležno delo. Srbska vlada se je dela tudi moško lotila, a ne moremo reči, da je bila povsod srečnih rok. V nekaterih krajih ni bilo ljudstvo z novotarijami zadovoljno in v oktobru l. 1913 so se Albanci v okolici Debra in Prizrena celo uprli. Vstaja je bila kmalu zadušena. Vendar usoda ni še namenila Macedoniji blagodej-

nega miru, da bi zacelila krvave rane, ki so jih ji zadali viharji neprestanih vojn. Čakale so jo še mnogo večje in mnogo težje izkušnje. Ni še minilo leto dni od podpisanega miru, ko se je začela svetovna vojna, ki je prekinila komaj začeto ureditev Macedonije. Svetovna vojna se je začela na Balkanu in se na Balkanu končala.

Med svetovno vojno,

Ko je bila svetovna vojna v polnem teku, so hoteli Angleži in Francozi številno svojih zaveznikov povečati. Zlasti so si prizadevali, da bi pridobili za svoje cilje Bolgarijo. Za odškodnino so ji ponujali celo Macedonijo! Srbija je vsa ta pogajanja gledala po strani in pod silo razmer bi se bila morala odreči tudi Macedoniji, da niso Bolgari sami ukrenili drugače. Prepričani so bili, da bo zmagalo avstrijsko in nemško orožje, in zato so sklenili, da v zvezi z Avstrijo in Nemčijo napadejo Srbijo.

22. septembra 1915 so Bolgari proglašili mobilizacijo, a 12. oktobra so že napadli Srbijo. Ker so morali Srbi braniti svojo državo tudi na severu, niso mogli postaviti proti Bolgarom močne armade. Bolgari so imeli več kot dvakratno premoč. Četudi se je srbska vojska upirala Bolgarom z največjo hrabrostjo, ki je sploh bila mogoča, so vendar Bolgari radi svoje premoči dosegli dokaj uspehov: 22. oktobra so zavzeli Skoplje, največje macedonsko mesto, a 4. novembra je padel tudi Niš, kjer je bil od začetka svetovne vojne sedež srbske vlade.

Medtem ko so Avstrijci in Nemci prodirali v notranjost Srbije in se je

srbska vojska morala neprestano pred njimi umikati, so poslali Bolgari dva oddelka svoje vojske čez reko Vardar: enega iz Skoplja proti Tetovu, drugega preko planine Babune in mesta Prilepa proti Bitolju. Oba ta oddelka so ostanki srbske armade, ki se je že umikala v Albanijo, zadrževali pred Tetovim na planini Babuni, kjer so se bile krvave borbe. Devetnajst dni so Srbi zaustavljali Bolgare, da se je medtem srbska macedonska vojska lahko v redu umikala preko Elbasana proti Jadranskemu morju. Bolgari so 3. decembra 1915 zavzeli Bitolj, srbska armada pa je v istem času preko Djakovice in Peći zapustila srbsko ozemlje. Tako so v začetku l. 1916 Bolgari bili gospodarji Macedonije in Srbije vzhodno od Morave. V vseh teh krajih so takoj uvedli svojo upravo in svoj jezik v šole, urade in cerkve. Proti prebivalstvu so se vedli sirovo in okrutno.

V načrtu srbskih zaveznikov je bilo, da Srbijo zopet osvobode. Francoski general Sarraill je že v jeseni l. 1915 izkrcal v Solunu 40.000 vojakov, s katerimi je prihitel Srbom na pomoč, ko so se borili proti Nemcem, Avstrijcem in Bolgarom. Ta pomoč je bila seveda brezpomembna, ali storjen je bil začetek slavne solunske fronte. Sarraillova armada je bila v maju l. 1916 povečana s srbsko vojsko, ki se je preko Albanije rešila na otok Krf. Ko je prišla v Solun še divizija Rusov, je bila to že armada, s katero so morali sovražniki resno računati. V septembru 1916 je Sarraill napadel Bolgare na Kajmakčalanu, kjer so se odlikovali zlasti Srbi, a 19. novembra so zavezniki osvobodili Bitolj, ki so ga bili Srbi iztrgali Turkom istega dne l. 1912! Tako so Srbi zopet prišli do posesti majhnega dela svoje države, kar jih je po tolikih nesrečah silno navdušilo.

V letu 1917 ni bilo — če izvememo ponesrečeni zavezniški napad na Bolgare — nobenih važnejših dogodkov. L. 1918 se je srbska vojska povečala z jugoslovanskimi dobrovoljci. Mnogo Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki so bili v Rusiji in v Italiji kot avstrijski vojni ujetniki, je stopilo v takozvano jugoslovansko divizijo, ki se je borila na solunski fronti pod srbskim poveljstvom in v hrabrosti tekmovala s srbsko armado. Medtem so tudi zavezniki poslali v Solun ojačenja in sklenili, da vojno, ki se je začela na Balkanu, na Balkanu tudi končajo.

Tako so pričeli 14. septembra 1918 zgodaj zjutraj z veliko ofenzivo, ki je popolnoma uspela. Ta dan znači tedaj začetek konca svetovne vojne. Dne

Vlahinje.

20. septembra je bila sovražna fronta razbita in potem so se odigrali vojni dogodki z bliskovito naglico; 23. septembra so Srbi osvobodili Prilep in Gradsko, 24. septembra Štip, 25. in 26. septembra Veles, a 28. septembra so bili Francozi in Srbi že pred Skopljem. Drugega dne, 29. septembra, ko je francoska konjenica vkorakala v Skoplje, je že bilo podpisano premirje med antanto in Bolgari.

Ko so se zavezniki na ta način iznebili enega sovražnika, jim je bilo lahko zasledovati Nemce in Avstrijce, ki so se umikali iz Srbije. 12. oktobra so Srbi zavzeli Niš, a 1. novembra Belgrad.

Po končani svetovni vojni so se pričela mirovna pogajanja, ki so urenila meje starih in novonastalih držav. Meje med našo državo in Bolgarijo je določil mir, sklenjen 27. novembra 1919 v Neullyju ob Seini (na Francoskem). Meja je v glavnem ista, ki jo je odredil l. 1913 mir v Bukarešti, le da nam je Bolgarija morala odstopiti še ozemlje okoli mesta Strumice v Macedoniji in Caribrod z okolico. (Caribrod leži na glavni progi Niš — Sofija.) Naše meje z Albanijo še niso končno veljavno določene.

Svetovna vojna je Macedonijo, ozemlje, ki je imelo že toliko gospodarjev in je toliko pretrpelo, prisodila Srbiji — Jugoslaviji.

Nove knjige.

Julius Zeyer: Tri legende o razpeli. Iz češčine prevedel dr. Fr. Bradač. Iz zbirke: Prosveta in zabava, 5. zvezek. Izdala Zveza kulturnih društev. V Ljubljani. 1924.

Julius Zeyer, veliki češki simbolist (1841—1901), je Slovencem že znan po svojem romanu »Jan Marija Plojhar«. V teh treh legendah (80 strani) spoznavamo Zeyerja od nove strani: v prvi legendi (»Inultus«) nam kaže Zeyer trpljenje češkega naroda po nesrečni bitki na Beli gori, ko je bil ves narod takorekoč križan in v grob položen, dočim so se tujci (Habsburžani in z njimi zvezano katoliško plemstvo) ošabno šopirili v deželi. V legendi tiči neka ogorčenost proti tedanji katoliški reformaciji, dasi nasprotno nikjer ne vidim poveličevanja husitizma, katerega ima češko slovstvo toliko. Ideja legende — se mi zdi — je ta: nesrečni češki narod je bil trpečemu Kristu bližji in ljubši nego ošabni zmagovalci. — Slično idejo ima tretja legenda »Samko Ptič«, »slovaška legenda«. To je pravzaprav zgodovina nesrečnega slovaškega na-

roda, od Madžarov zaslužnjene in razdedinjene: v svoji strašni nesreči se ubogi narod tolaži z vero v Krista in s pesmijo. — Prav posebno stran Zeyerjevega duha pa pomeni druga legenda: »El Cristo de la Luz«. Zeyer je bil po materi židovske krvi. In dozdeva se mi, da je ta legenda zelo židovstvu prijazna. V Toledu na Španskem namreč židovski mladenič Abisain smrtno sovraži Krista, meneč, da s tem služi svoji veri. Ob smrti se mu Krist pokaže, da ga vzame s seboj v raj, češ, ker je pravzaprav Krista — ljubil.

Kdor hoče imeti pravo korist od tega čtiva, mora napeto sodelovati in misliti. — Prevod je pa prav lep, brezhiben. J. D.

Po dvanajstih letih. Ljudska igra v štirih dejanjih. Po Schrottenbachu priredil Fr. Koblar. (Izšla 1923 v zbirki »Ljudski oder« založbe Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani kot 5. zvezek.)

Na mnogoštevilnih ljudskih odrih naših izobraževalnih društev po deželi se more z uspehom igrati le parkrat v letu, ako naj bo igra dobro naučena in pripravljena. Zato pa želimo pač vsi, da so vsaj tiste igre res dobre, ki igravce in poslušavce etično dvignejo, res izobrazijo. Tako dobro igro je s tem zvezkom izdal marljivi »Ljudski oder«. Že vsebina je zelo zanimiva: Kovač Strmol in njegov pomočnik Janez izvršita umor, da se polastita denarja; iz kovačnice naredita tovarno ter navidez mirno uživata sad svojega zločina, v resnici pa Strmola greh neprestano peče, njegovemu družabniku Janezu pa, ki

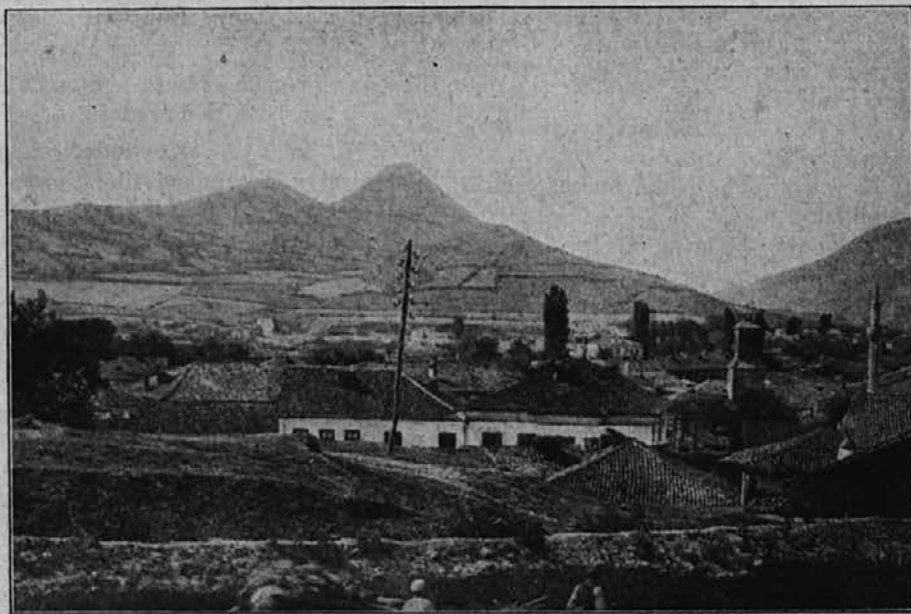
je s svojo nevero pravi povzročitelj zločina, se prav radi njegove objestnosti zruši rodbinska sreča. Dasj je izvirnik nemški, so nam vendarle značaj, kakor n. pr. Janez ali kmetje v 2. dejanju, popolnoma znani iz našega vsakdanjega življenja, in razen tega je jezik vse »prireditve« res lep, domač, krepak. Vloge so mešanae. Po naših mislih bo za vsako društvo dobra uprizoritev te igre resnično izobraževanje srca ter verskega čuvstvanja.

Ne zdi se nam prav, da nesrečnega Rjavca mlajše osebe, n. pr. Jerica, tikajo. Namesto »oček« naj bi se reklo »tatek« ali podobno. J. D.

Mladikarjevi odgovori.

S. K. »Boj« je še iskanje, neznatno, zlasti če človek pozna podobne Cankarjeve reminiscence na Vrhniko! Sicer priznam, da ste prožni, a vendar za tako intimno doživetje je že treba več ko momentanega izliva, če bi hoteli, da zgrabi in ostane.

Raznim. Naj ne zamerijo nekateri, ki niso še dobili odgovora in pojasnila. Pridejo na vrsto drugo leto. Z njimi se bo pogovoril dr. Jožef Debevec, ki bo tudi ob zgledih sodil in učil. Še to prosimo: Vsakdo naj ima doma prepis pesmi. Res ne moremo vsakega malenkostnega rokospisa vračati, čeprav ga ne natisnemo. Vse pa opozarjamo, naj napišejo s svinčnikom nad glavo spisa svoj naslov. Pisma se poizgube v košu — z njimi vred naslovi, da še nekaterim honorarja ne vemo kam poslati.

Zrečan pri Kosovski Mitrovici.

Za smeh.

Maščevanje.

Malemu Emilu je zobar izdril votel zob. Emil ga hoče vzeti s seboj.

Zobar: »I, seveda ga dobiš, zakaj pa ne!? Samo čemu ti bo?«

Emil: »Domov ga vzamem s seboj. Doma ga do vrha napolnim s sladkorjem, potem pa ga postavim na krožnik.«

Zobar: »No, in kaj potem?«

Emil (se veselo zareži): »Potem bom pa gledal, kako ga boli.«

Previdnost.

Urbanček prileti ves zasopel v kuhinjo, kjer najde staro mater in jo vpraša: »Ali mi morete streti z zobmi par orehov?«

»Kako, ljubček moj? Kdaj sem že izgubila vse zobe.«

Tedaj pa privleče mali porednež iz žepa celo prgišče orehov in pravi:

»Spravi mi te-le. Jih prinesem šel!«

Huda primera.

Mirko: »Štriček, ti si videti kakor lev.«

Stric: »Tepček, saj vendar leva še nisi videl.«

Mirko: »Pač, videl sem ga tam-le v mlinu.«

Stric: »Tisto pa ni lev, ampak osel.«

Mirko: »Zato pa.«

Dolge minute.

Domači učitelj: »Boris, kam pa je šla milostljiva gospa mama?«

Boris: »Pred dvema urama je šla za pet minut k teti na čaj.«

Teško... pa vendar.

Profesor (bolniku, ki ga misli operirati): »Prosim, vzemite umetno zobovje iz ust. Takol... Dobro! Sedaj pa stisnite zobe, kolikor morete!«

Opeharil se je.

Neki pariški zdravnik je bil ozdravil bogatega slaščičarja iz Štrasburga. Ozdravljenec se je javil čez nekaj časa pri zdravniku, da bi se mu zahvalil. S seboj je bil prinesel tudi veliko, umetno izdelano torto, ki jo je ponudil zdravniku v znak hvaležnosti in priznanja. Zdravnik pa darila ni hotel sprejeti, misleč, da potem ne sme računati dovolj velikega honorarja.

»Oprostite,« je rekel, »poklonil ne sprejemam, zadovoljen sem s samim honorarjem.«

»Koliko sem torej dolžan?« vpraša slaščičar.

»Tisoč dve sto frankov,« je bil odgovor.

Slaščičar vzame nož, prereže torto in privleče iz nje dva bankovca po tisoč frankov, ki sta bila shranjena v zlati škatlici, in ju da zdravniku.

»Tu imate, gospod doktor,« reče užaljeni slaščičar, »osem sto frankov pa prosim nazaj!«

Med vijolinistom in pisateljem komedij.

Vijolinist: »Ko sem včeraj distoniral v Tartinijevi (ital. komponist) sonati, bi se ne bil smel smejati. Če bi se ne bil začel krohotati ti, bi nihče ne bil tega zapazil in ljudje bi ne bili razgrajali, kakor so. Ti si nehvaležnež.«

Pisatelj: »Nehvaležnež? Zakaj?«

Vijolinist: »Nehvaležnež, da! Jaz sem videl ne vem koliko tvojih komedij, pa se nisem nikoli smejal.«

Lep poklon.

Zdravnik (psihiater): »Vi se bavite preveč sami s seboj, gospod dvorni svetnik. Ali nimate nič pametnejšega, s čimer bi se ukvarjali?«

Pri naboru.

Polkovni zdravnik: »Ali imate kako napako?«

Rekrut: »Kratkoviden sem.«

Zdravnik: »Kako pa mi morete to dokazati?«

Rekrut: »Prav lahko. Ali vidite oni žrebelj na steni?«

Zdravnik: »Da, vidim ga.«

Rekrut: »Jaz ga pa ne vidim.«

Rešitev ugank

v 11. številki.

- Konjiček:
Kar vi ste zdaj, to bil sem jaz;
kar jaz sem zdaj, to čaka vas.
- Črkovnica: Slama, sleme.
- Skrivalica »črevlji«: Vzemi po ključu rimskih števil iz vsake zgornje skupine črk po eno črko; dobiš: »Novi črevlji tišče.«
- Dve posetnici: Konjederec, Jetničarica.
- Spomenik:
Čemu mi na grob kamenit spomenik?
Da bele kosti bi mi tlačil?
Saj breme ko kamen neznosno težak
Do konca življenja sem vlačil.
Naj voda bo moj spomenik in pa zrak,
V nju moje ime zapišite!
Z nesmrtnimi deli pa, narodu v čast,
Vi svoje si v bron zadolbite!
Zložil Simon Gregorčič.
- Črkovna podobnica: Preden bo petelin dvakrat zapel, me boš trikrat zatajil.
- Zemljevid: Vzameš črke, ktere železnica prereže, od leve proti desni, dobiš: »Zveza narodov.«
- Dopolnilna uganka: Denar ima kratek rep.

Rešilci ugank.

Bergant Ludovik, Bulovec Ivo, Cuderman Ignacij, Fröhlich Ančka, Hybášek Vojteh, Kržišnik Jožef, Kosce Angela, Kvas Kati, Knjižnica Slov. dijaške zveze Lesce, Lodrant Ožbe, Milavec Radivoj, Mlakar Jož., Pirc Branko, Porenta Gašp., Rakovec Josip, Radoš Mart., Vrhunec J.

